

EL ESPÍRITU DE LA RESISTENCIA COMO ARTICULADOR DEL PROYECTO POLÍTICO DE LA UE. UN ANÁLISIS DE *LA ESCRITURA O LA VIDA* DE JORGE SEMPRÚN

Ana García Díaz

Universidad de Jordania

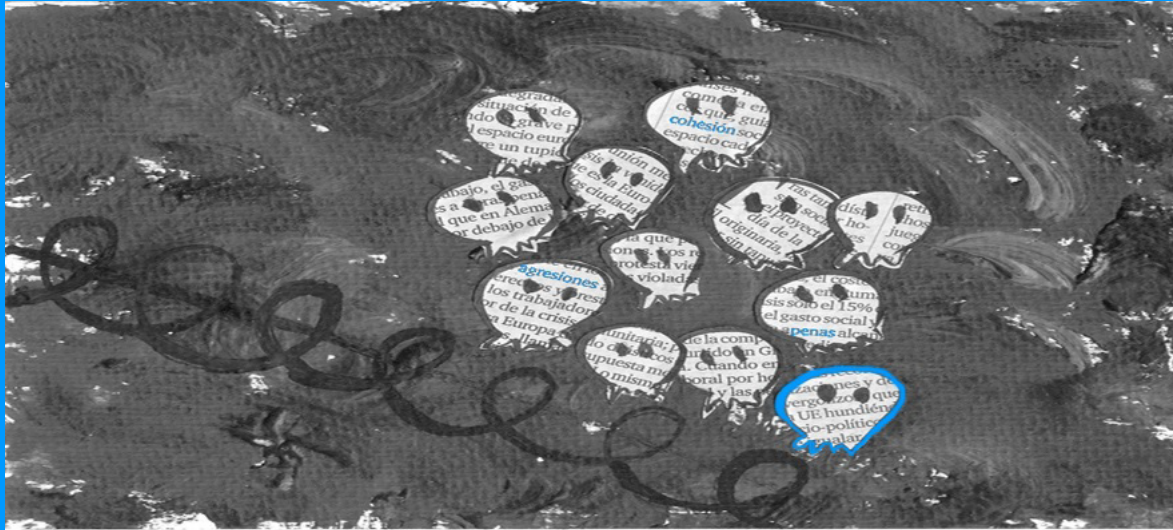
alpargata99@gmail.com

Cita recomendada || GARCÍA DÍAZ, Ana (2011): "El espíritu de la resistencia como articulador del proyecto político de la UE. Un análisis de *La escritura o la vida* de Jorge Semprún" [artículo en línea], 452ºF. *Revista electrónica de teoría de la literatura y literatura comparada*, 5, 45-62, [Fecha de consulta: dd/mm/aa], < <http://www.452f.com/index.php/es/ana-garcia-diaz.html> >

Ilustración || Mireia Matín

Artículo || Encargado | Publicado: 07/2011

Licencia || Reconocimiento-No comercial-Sin obras derivadas 3.0 License

Resumen || Este trabajo analiza el proceso de construcción de memoria en la obra de Jorge Semprún, partiendo de su novela *La escritura o la vida* y explora su vinculación con la construcción de una identidad colectiva que sirva como base de una espiritualidad europea representada en la formación política de la Unión Europea. Nuestro artículo es un intento de revelar las estrategias literarias a través de las cuales Semprún lleva a cabo esta identificación al tiempo que propone un análisis crítico de los alcances políticos de la misma.

Palabras clave || Jorge Semprún | *La escritura o la vida* | memoria colectiva | identidad europea | resistencia | comunidad afectiva.

Abstract || This piece of work analyses the process of memory construction in the work of Jorge Semprún, focusing in his novel *Literature or Life*. In this article, we explore the connection between the building of a collective identity that could be used as the basis of an European spirituality represented in the political project of the European Union. Our article tries to disclose the literary strategies that Semprún uses to establish this identification while proposes a critical analysis of its political implications.

Keywords || Jorge Semprún | *Literature or Life* | collective memory | european identity | resistance | affective community.

0. Introducción

Planteábamos en el cuarto número de esta revista estudiar el vínculo entre la literatura comparada, los productos culturales en torno a la memoria y su relación con la construcción de identidades individuales y colectivas. Se buscaba así incidir en una vertiente comparatista capaz de salir del propio texto literario para articular un enunciado que se relacione con la realidad no tan sólo como una herramienta de análisis de la misma sino, más aún, como punto de articulación desde el cual transformarla. La problemática que presenta la llamada «literatura testimonial», ampliamente analizada por diversos autores -fue también abordada en el cuarto número de nuestro monográfico por autores como Jaume Peris (2005) o José Colmeiro- apunta al uso del testimonio y la memoria para elaborar una «historia oficial» en muchos casos utilizada como justificación de ciertas actitudes o decisiones políticas. Estos, *abusos de la memoria*¹ nos fuerzan a adoptar una posición crítica como comparatistas. Es necesario, así, reflexionar no tan solo sobre la forma de narrar sino también sobre las implicaciones que ésta tiene para la construcción de una identidad y una memoria colectiva y sus implicaciones políticas en nuestro presente.

Es desde esta perspectiva desde la cual nos acercamos al análisis de la obra de Jorge Semprún y, más específicamente, de su novela *La escritura o la vida*. La complejidad de su escritura, articulada en torno al proceso mismo de la narración histórico-literaria y su vinculación de forma directa entre la elaboración del recuerdo de los campos de concentración y la construcción de una identidad europea se incorpora a estos procesos de construcción discursiva proponiendo una exploración teórica y práctica sobre el alcance político de la literatura al tiempo que cuestiona los márgenes del testimonio en su relación con la novela, la autobiografía, la Historia y la Memoria. De este modo, mientras *La escritura o la vida* expone desde su misma construcción narrativa la dialéctica entre individuo y comunidad, también reivindica la incorporación de la subjetividad a los discursos políticos a través del desplazamiento de la noción de *verdad* histórica en favor de la construcción dialéctica y dinámica de la memoria colectiva. Así, tomando la propia vivencia como reflexión articuladora de una experiencia colectiva, Semprún construye un testimonio que ejemplifica la vinculación entre sujeto y comunidad a través de la hibridación textual de dos conceptos: la noción de «comunidad afectiva»² (Halbwachs, 2005) cuyos márgenes tratan de ser ampliados constantemente a través de la redacción de la propia obra literaria y la de «espiritualidad europea», explorada por Edmund Husserl en 1935 (Husserl, 1990)³. Desde la interrelación de estas dos nociones, la obra de Semprún pretende hacerse partícipe del proceso de construcción de una «memoria colectiva». Al mismo

NOTAS

1 | Véase Todorov (2000).

2 | La novela reivindica así una continuidad con el espíritu humanista e idealista europeos al tiempo que intenta proyectar estos hacia la organización política europea. En este sentido, la presencia de Maurice Halbwachs -cuya presencia posee también una clara función testimonial- adquiere un valor ideológico fundamental. En efecto, esta figura se establece no tan sólo como eje narrativo de la novela (y del recuerdo) sino también como articulador teórico del propio artefacto literario y de las proposiciones discursivas que se desprenden de éste. En *La memoria colectiva*, Maurice Halbwachs (2004) pone de manifiesto la relación entre la vivencia y la experiencia colectiva a la hora de elaborar el recuerdo. Bajo el estudio de Halbwachs, la memoria se comprende como un proceso dinámico en el que, continuamente, la relación entre sujeto y comunidad va resignificando y reconstituyendo los recuerdos. En este sentido, al igual que la evocación depende del otro, la constitución de una memoria depende de la vinculación emocional con el recuerdo, vinculación que constituye el aglutinador de una «comunidad afectiva» que es capaz de mantener esta memoria colectiva en un proceso activo de construcción y resignificación; es decir, de presentización. El marco en el cual pueden converger tanto la memoria individual como la colectiva es la «corriente de pensamiento». Esta «corriente de pensamiento» se transmitiría, a través de la construcción de una comunidad afectiva, de unas generaciones a otras, pudiendo encontrarse más o menos manifiesta en un determinado momento histórico pero constituyendo, en cualquier caso, la esencia constructora de memoria (Halbwachs, 2004: 66).

tiempo, propone una resignificación espacio-temporal que permita a Europa superar la experiencia traumática y colaborar en un proyecto político articulado en torno a la propuesta supranacional de Husserl que tendría su reflejo en la Europa democrática de la Unión Europea.

De acuerdo con los principios planteados anteriormente, nos proponemos en este artículo, por un lado, analizar las herramientas a través de las cuales Semprún establece esta vinculación y, por otro, llevar a cabo un análisis crítico de las implicaciones políticas de esta construcción.

1. El testimonio como ejercicio político: la reivindicación del proyecto político de la Unión Europea

En este sentido, el testimonio de Semprún, escrito en 1995, seis años después de la caída del muro de Berlín y tras la apertura a la Europa comunitaria de Alemania, supone una defensa ideológica de la organización política europea como un símbolo de la superación de la experiencia y de la fraternidad europea. En efecto, tal y como Semprún reconoce, la Unión Europea refleja el triunfo de esta «espiritualidad europea» reivindicada por Husserl

Algunos, posteriormente, comparando la época con esa utopía racional supranacional de una Europa inspirada por la razón y por el espíritu crítico, han puesto en evidencia el carácter aparentemente irrisorio de ese racionalismo abstracto y utópico, retórico. Y, sin embargo, esa razón democrática ha triunfado, y en la Europa actual, al margen de todos los problemas a los que han aludido quienes me han precedido, todos los problemas de la virulencia de los nacionalismos y de la disgregación de los imperios, resulta evidente que la idea capital que el anciano filósofo expresaba patéticamente en 1935 en Viena ha cobrado forma y ha cobrado cuerpo (Semprún, 2006: 261).

La novela de Semprún, así, supone un ejercicio de afirmación de la noción de una Europa contemporánea fraterna, movida por valores humanistas y atravesada por un espíritu de la resistencia. La novela pretende a un tiempo reivindicar y expandir los márgenes de esta *comunidad afectiva* en torno a una *corriente de pensamiento* propia de Europa. De esta manera, se colabora a la elaboración de una *memoria colectiva* europea en la que la experiencia de los campos se encontraría resignificada para mostrar a la UE como el resultado de la superación histórica y ontológica europeas. En este sentido, nos parece especialmente interesante llevar a cabo un análisis de *La escritura o la vida* que nos permita explorar la visión del presente político europeo que está construyendo.

NOTAS

3 | En su ensayo *La crisis de la humanidad europea*, Edmund Husserl apuntaba a la encrucijada espacio-temporal en la cual se encontraba Europa, que tenía ante sí la posibilidad de desarrollar el proyecto de una Europa supranacional (Husserl, 1990: 332) o rendirse ante el avance de los totalitarismos y la disgregación espiritual. La unificación europea se hacía posible, según Husserl, por el carácter fraterno de las diferentes naciones europeas, hermanadas por una tradición histórica, filosófica y cultural que constituirían una espiritualidad europea (Husserl, 1990: 329). Así, Husserl construye una tradición idealista y vinculada a los principios de razón ilustrados como base teórica de esta espiritualidad. Esta noción, que es reivindicada por el propio Semprún en numerosos ensayos (Semprún, 2006), se constituye en la novela como la «corriente de pensamiento» a la cual incorporar el testimonio y es retomada, de nuevo, como el vínculo constructor de la Unión Europea.

1.1. La construcción de un imaginario europeo

Las diferentes herramientas literarias contribuyen en la novela a construir dos estrategias fundamentales: la resignificación de la experiencia y la construcción mítica del recuerdo. La conjunción de ambas va a representar una visión del presente político europeo al tiempo que se construye un imaginario mítico, como estrategia de elaboración de esa comunidad afectiva, que sirva de referente para la articulación de esta espiritualidad europea. Semprún construye en esta novela una simbología que imbrica tanto la vida ficcional de su trasunto como una realidad histórica y una tradición cultural europea. De esta manera, está colaborando a crear una «tradición referencial de mitos o de alegorías históricas» (Semprún, 2007: 198) que permitan la representación del campo de Buchenwald. La estrategia narrativa de Semprún responde a la necesidad de dotar a la representación de una serie de referencias capaces de articular un vínculo afectivo entre el lector y la noción de resistencia. De esta manera, el lector se reconoce como una figura que va a incorporarse dentro de una comunidad transhistórica⁴.

1.2. El género como constructor de un imaginario europeo

En primer lugar, parece un paso obligado reflexionar sobre la elección genérica a través de la cual el autor aborda la representación de la experiencia. Así, adquiere especial relevancia la construcción de un yo autoficcional transfigurado («Necesito pues un “yo” de la narración que se haya alimentado de mi vivencia pero que la supere, capaz de insertar en ella lo imaginario, la ficción» (Semprún, 1995: 181)) mediante su desdoblamiento en dos voces que, al tiempo que enuncia reiteradamente su intención de testimoniar un acontecimiento histórico, reconoce el carácter artefactual de la narración. Esta división en dos voces, refleja de nuevo la interpretación de construcción de la memoria autobiográfica de Maurice Halbwachs por la «que el “yo” y su duración se sitúan en el punto de encuentro de dos series distintas y, en ocasiones, divergentes: la que se asocia a los aspectos vivos y materiales del recuerdo y la que reconstruye lo que únicamente forma parte del pasado» (Duvignaud, 2005: 12).

Se construye así una voz narrativa que fluctúa entre la representación de los hechos con un carácter de inmediatez (con una vinculación afectiva más marcada, utilizando el presente) y la asunción de una distancia temporal-afectiva mayor (marcada estilísticamente a través del uso del pasado). Esta estrategia literaria, relacionada con la narrativa Faulkneriana, a la que se alude directamente en la novela y donde «la memoria es lo que cuenta, lo que gobierna la acción profusa del relato, lo que lo hace avanzar...» (Semprún, 2007: 182)

NOTAS

4 | La estrategia de Semprún coincide en este punto con la afirmación de Hardt y Negri quienes señalan que la construcción de una mitología de la resistencia es reflejo de la capacidad organizativa de la *multitud* como subjetividad política al tiempo que constituye una estrategia necesaria para que ésta sea capaz de reconocerse (Hardt y Negri, 2005: 430).

y unida a un lenguaje estilizado capaz de trascender la experiencia, reafirma esta idea de reelaboración del recuerdo.

De este modo, articulando literariamente la teoría sociológica de Halbwachs por la que «un acontecimiento no ocupa su lugar en la serie de hechos históricos hasta un tiempo después de producirse» (Halbwachs, 2005: 55), Semprún construye un narrador que, a pesar de partir de una narración plagada de marcas de verosimilitud -el uso constante de fechas de carácter histórico, la inclusión de datos autobiográficos o el juego con personajes reales- para dotarla de un carácter *objetivo*, de forma explícita reelabora el recuerdo y resignifica la experiencia en una estrategia retórica que fuerza al lector a cuestionarse la «veracidad» del testimonio. El enfrentamiento de estas dos voces permite construir una lectura de superación de la experiencia histórica y ontológica que se ve también refrendada a través de la estructura narrativa de la obra. Así, en el último capítulo, el propio sujeto-autor se hace emblema de la superación de la experiencia de los campos (en la vuelta a Buchenwald pero también en la finalización de la narración) y las nuevas generaciones (representadas por los nietos de Semprún⁵ y por Cohn-Bendit) se erigen como receptoras del testimonio y continuadoras de un futuro político europeo inspirado en la resistencia y en los valores de una tradición humanistas al tiempo que se integran, como el propio lector, dentro del mismo universo mítico europeo.

En este sentido, la voz narrativa lleva a cabo una lectura de la experiencia que pretende ser en realidad un reflejo de la visión de Semprún del mismo presente europeo y de la esencia constitutiva de la Unión Europea. Al mismo tiempo, esta ambigüedad genérica refuerza la noción subjetiva del acontecimiento y de la narración. Como consecuencia, *La escritura o la vida* explicita el carácter de constructo asociado a la Historia al tiempo que ejemplifica el ejercicio de elaboración de una «memoria colectiva» a través del diálogo constante entre la «memoria autobiográfica» y la «memoria histórica» (Halbwachs, 2005: 53). De este modo, el testimonio de Semprún se aleja del intento de construcción de una verdad histórica para colaborar a un proyecto de memoria que construya un imaginario mítico articulado en torno a los afectos.

1.3. La fecha como marco temporal del imaginario mítico europeo

La construcción de este imaginario se pone de manifiesto, en primer lugar, en la construcción de un marco temporal del recuerdo. En este sentido, la «fecha» adquiere una relevancia singular en la obra de Semprún. Así, su inclusión funciona, como ya habíamos

NOTAS

5 | En este sentido, Maurice Halbwachs (2004) reivindica en *La memoria colectiva*, el marco familiar y, en especial, la figura abuelos-nietos, como fundamental en la transmisión de esta *corriente de pensamiento*.

mencionado, como una estrategia de verosimilitud. Por otro lado, supone una herramienta retórica que permite la inclusión del lector en un marco temporal identificable y común. La fecha supone así un elemento clave a la hora de representar una temporalidad que incluya la vivencia y la experiencia dentro del discurso histórico y articule dialógicamente la memoria colectiva con la autobiográfica. De este modo, en la novela se representa un «yo» que asume su propia biografía como marco temporal de la narración y, por tanto, resignifica el valor de las fechas (por ejemplo, el mes de abril ya no se relaciona sólo con la liberación de Buchenwald sino también con la proclamación de la II República Española) al tiempo que equipara acontecimientos colectivos con fechas de carácter afectivo que construyan este imaginario simbólico europeo en torno al humanismo. En este sentido, tanto en sus obras literarias como en las ensayísticas, Semprún propone una construcción mítica del acontecimiento donde la figura de Elias Canetti puede vincularse con la de Bloch (porque Canetti daba una conferencia el mismo día que éste nacía), o Baudelaire con Halbwachs, el propio trasunto de Semprún, Buchenwald y la Batalla de Madrid (porque Semprún y Halbwachs hablaban en los camastros de un poema de Baudelaire el mismo día del aniversario del comienzo de la Batalla de Madrid). Así, a través de procesos asociativos de la memoria⁶, se está construyendo un marco mítico temporal propio del humanismo resistente europeo en el que la Historia se equipara al acontecimiento y al que el autor incorpora su propia obra.

1.4. El campo como origen

Tal y como señala Halbwachs, del mismo modo que el recuerdo adquiere su temporalidad en relación a unos marcos sociales, también el espacio se convierte en un elemento fundamental para la elaboración de una *comunidad afectiva*. Así, «todo lo que hace el grupo puede traducirse en términos espaciales, y el lugar que ocupa no es más que la reunión de todos los términos» (Halbwachs, 2005: 133). En este sentido, el campo de concentración se reivindica como una encrucijada espacial donde confluye la tradición idealista europea representada tanto en las conversaciones entre Goethe y Eckermann, dos siglos atrás, como en los poetas, músicos y filósofos europeos evocados en las conversaciones en las letrinas o en torno al camastro de Maurice Halbwachs, como en los propios actos de resistencia llevados a cabo en la clandestinidad. La resignificación del espacio, respaldado por la estructura narrativa faulkeriana y la construcción de un continuo temporal, contribuye, de este modo, a construir una *memoria colectiva* que incluya los campos en un espacio mítico originario al que identificar con una patria. Así, el campo de Buchenwald (tan cercano a Weimar, centro simbólico

NOTAS

6 | Este proceso asociativo es una herramienta de construcción de la evocación en toda la obra como refleja Soto Fernández: «En virtud de ese proceso asociativo lo blanco vincula el bosque de hayas con la tormenta de nieve que cayó sobre París el 1 de mayo cuando desfilaban libertadores y deportados, al tiempo que esta imagen atrae a otra, también de nieve que reaparecerá en Ascona como una visión letal que hará fracasar sus intenciones literarias. El sueño de la nieve volvió quince años después, en su reclusión en 1962 en Concepción Bahamonde, cuando recobró la memoria escuchando los relatos de un compañero sobre Mauthausen; éstos exorcizaron su terror al recuerdo y lo dispusieron para “afrontar la muerte a través de la escritura”. A la cadena de imágenes asociadas se une el simbolismo de las efemérides: también el 1 de mayo de 1964, nueve años después del desfile en París en el que la tormenta de nieve cayó sobre los liberados de los campos alemanes, vuelve este fantasma en el ejemplar blanco de caracteres de El Largo viaje, con el que Carlos Barral suple la edición española de la novela, que la censura impidió fuera imprimida para la entrega del Premio Formentor celebrada en Salzburgo. El principiante escritor interpretó, en aquella maqueta vacía de contenido, la tarea perpetua de renovar el interminable relato de su experiencia» (Soto Fernández, 1996: 184).

del humanismo europeo y que, bajo el dominio totalitario de la RDA había funcionado también como campo de concentración (Semprún, 1994: 12)) se toma como espacio central simbólico desde el cual proponer una reconstrucción democrática de Europa que tenga su centro simbólico en la reunificada Alemania, único país europeo que sufrió la presencia de los dos totalitarismos europeos. Tal y como afirma Semprún

Mi propósito consiste en afirmar que las mismas experiencias políticas que hacen que la historia de Alemania sea una historia trágica, también pueden permitirle situarse en la vanguardia de una expansión democrática y universalista de la idea de Europa. Y el emplazamiento de Weimar podría convertirse en el lugar simbólico de memoria y de futuro (2007: 326).

El campo se propone, de este modo, como símbolo de este ordenamiento de la experiencia y se articula dialógicamente con el resto de elementos míticos para construir una comunidad afectiva que confiera a todos los europeos una memoria colectiva compartida. En este sentido, la novela de Semprún propone superar las diferencias nacionales en las construcciones de memoria.

En este sentido, y dado que, tal y como el propio Semprún reconoció en su discurso por el Premio de la Paz de Frankfurt, el lenguaje es la verdadera patria del espíritu humanista:

A fin de cuentas mi patria no es la lengua, ni la española ni la francesa: mi patria es el lenguaje. O sea, un espacio de comunicación social, de invención lingüística; una posibilidad de representación del universo, de modificarlo también, aunque sea mínima o marginalmente, por el lenguaje mismo (Semprún, 2004: 16).

Esta superación política tendrá su correspondencia en el intento de establecer una «literatura supranacional», superadora de los espacios fronterizos al incluir a autores como César Vallejo (compartiendo, así, la propuesta de Husserl de que la *espiritualidad europea* supera los mismos límites geográficos de Europa)⁷. Por otro lado, la inclusión de autores vinculados a la tradición judeo-alemana (Freud, Halbwachs, Levinas, Benjamin, Adorno o Celan) se convierte en una estrategia de recuperación de una tradición que trató de ser anulada por el nazismo y cuya ausencia, como señala Semprún, supone «una de las grandes lagunas en la construcción actual de Europa» (2006: 278).

1.5. La memoria de la resistencia: la constitución de una ética de la resistencia

La propuesta de comunidad propuesta por Semprún, como vemos, está estrechamente ligada a las nociones humanistas reivindicadas

NOTAS

7 | «Los dominios ingleses, los Estados Unidos, etc., pertenecen claramente, en un sentido espiritual, a Europa» (Husserl, 1990: 328).

por Husserl. Pero, más aún, la obra de Semprún estructura esta comunidad en torno a la noción de resistencia. En este sentido, *La escritura o la vida* trata de recuperar una experiencia resignificada y trascendida en la cual se construya, más que una memoria de los propios campos, una memoria de la resistencia. La articulación de esta noción con diferentes situaciones biográficas y colectivas terminará por establecer un vínculo entre diferentes acontecimientos históricos (la Guerra Civil Española, la Resistencia francesa, los campos de concentración alemanes o el movimiento democrático Carta 77) y entre diferentes sujetos o vivencias biográficas (el propio trasunto de Semprún con Leon Blum, César Vallejo o el propio Paul Celan) para llegar a proponerse como una esencia en el devenir europeo y vincularse a la *espiritualidad europea* reivindicada por Husserl.

En efecto, esta resignificación de la experiencia de los campos como espacio de resistencia constituye un motivo central en la novela, elaborado a través de diferentes estrategias literarias tanto de carácter estructural (la novela comienza presentando a los «presos» como libertadores del campo), como estilístico (la misma palabra «resistencia» aparece en múltiples ocasiones en la novela asociada al espacio concentracionario y el lenguaje se reivindica como herramienta a través de la cual trascender la experiencia), como simbólico (a través de la propia resignificación espacial y temporal a través de la escritura que se presenta como una forma de resistencia).

De este modo, la propuesta de memoria de Semprún es capaz de incorporar la voz de la resistencia al diálogo de construcción histórico del cual se ha visto tradicionalmente excluida. Se construye así un marco mítico a través del cual unificar los diferentes movimientos de resistencia y constituir un motor ético del sujeto y de su articulación comunitaria, es decir, su representación política. Más aún, incorporar la noción de resistencia a la espiritualidad europea, que se considera centro ideológico constitutivo de la UE, implica de este modo tomar la construcción política democrática europea como un espacio de resistencia, culmen de las aspiraciones humanistas europeas.

1.6. El lenguaje como herramienta de resistencia

Atención especial merece la reivindicación del lenguaje como herramienta de resistencia. Como ya hemos visto, el lenguaje es un elemento fundamental en la construcción de significados en la novela de Jorge Semprún. De este modo, la capacidad de trascender la experiencia viene dada a través de su sublimación al convertirse en artefacto literario, lo que Semilla Durán expresa

como la *transfusión* del cuerpo y la memoria del sujeto al cuerpo y la memoria de la escritura⁸. Como se simboliza tras su pérdida de conocimiento al «caer» del tranvía, sólo a través del lenguaje se puede restablecerse una lógica con los objetos y, por tanto, ser poseedor de un «yo». Y éste parece ser, precisamente, el propósito de Jorge Semprún a lo largo de la construcción de la novela: representar una realidad de los campos de concentración que parta de la transformación de la memoria a través del lenguaje y que se asuma como un proceso paralelo al de asunción de una identidad personal y colectiva (europea). El lenguaje se convierte así en una herramienta que capacita la resistencia al construir un orden mítico de la realidad y de los sujetos.

1.7. El *hombre nuevo europeo*

Porque, en efecto, Buchenwald se convierte también en el origen mitificador de los sujetos, partiendo, como señala Pla, del propio proceso de mitificación autobiográfico llevada a cabo por Semprún en su obra literaria (Pla, 2004:54). Así, la novela de Semprún pretende incorporar al sujeto lector al proceso de construcción de este nuevo ciudadano europeo a través de la recuperación de figuras individuales *ejemplificantes*, tanto desde su obra literaria como ensayística (el propio trasunto de Semprún, Maurice Halbwachs o Jean Patocka como continuador (y mártir) político de las propuestas de Husserl) y que representaran el «heroísmo de la razón» capaz de enfrentarse a la disgregación europea (Semprún, 2006: 279). En efecto, en *La escritura o la vida*, el lector se enfrenta a una estilización de la experiencia que colabora a esta construcción mítica del campo dotando a los personajes de un carácter heroico y trágico («Todos nosotros, que íbamos a morir, habíamos escogido la fraternidad de esta muerte por amor a la libertad» (Semprún, 2007: 37)). Sólo al mostrar la muerte evita Semprún la mitificación: las muertes por disentería de Halbwachs y Morales, de un patetismo que contrasta con la heroicidad con la que se representa su vida, sólo son trascendidas por la voluntad y fraternidad de los individuos que rodean a los muertos y por los versos, de Baudelaire en un caso y de Vallejo en otro, que adquieren el carácter de una extremaunción.

De este modo, una de las principales construcciones de sentido resultantes de esta estrategia de resignificación superadora del recuerdo es la formulación de un sujeto europeo que esté incorporado al espíritu fraterno, humanista y resistente y para el que la experiencia suponga tan solo un obstáculo (o, más bien, una necesidad) para su completa realización. En este sentido, la propuesta de Husserl (en una reflexión muy propia del pensamiento modernista y de vanguardia de la época) ya identificaba la formación de las nociones

NOTAS

8 | Ver Semilla-Durán (2004 y 2005).

espirituales europeas (y de las consecuentes producciones de comunidad) en torno a la figura de un *hombre nuevo* surgido en la Grecia clásica y que, a través de la *idea*, entraría en una *progresiva* construcción de la misma noción contemporánea de humanidad (Husserl, 1990: 332). El desdoblamiento en dos voces del trasunto de Semprún y la superación trascendente a través del lenguaje (que es reivindicado como una de las herramientas más importantes de la resistencia) permiten la representación de un nuevo ciudadano europeo emergido de los campos de concentración.

1.8. El destino común de la Europa supranacional

Del mismo modo que la vivencia se presenta como transformadora y regeneradora del sujeto, atravesar la experiencia de los campos supone un paso que permite la configuración de un sistema político democrático. En este sentido, Semprún vincula su vuelta a Buchenwald con el proceso de unificación alemana y, así, el proceso de superación del sujeto es equiparado al proceso de reconstrucción europeo. En este sentido, la conferencia de Husserl, a través de una terminología darwinista aplicada a las organizaciones políticas –puesta de manifiesto, por ejemplo, al referirse a la crisis europea como «la enfermedad europea» (Husserl, 1990: 326)– y que construye una idea de superación moral política que tendría su reflejo en las diferentes formas de articularse como comunidad, une de forma indisoluble la noción de una Europa supranacional con la idea del progreso a nivel ontológico e histórico. En este sentido, el texto de Husserl refleja la creencia en un destino común europeo, idea a la cual colabora la construcción literaria de Semprún a través de esta construcción superadora de la experiencia. Esta formulación utópica adquiriría su representación en la UE.

En definitiva, la propuesta literaria de Jorge Semprún implica dotar de un nuevo significado al testimonio y convertirlo en un artefacto textual que sea sujeto de una nueva práctica política. El testimonio se aleja así de la pretensión de establecer una *verdad* histórica para, por el contrario, afirmarse como una herramienta activa en los procesos de construcción de memoria colectiva a través de la articulación de las subjetividades. Así, la intención de Semprún supera el mero intento de rememoración para resignificar la experiencia concentracionaria tanto a nivel espacio-temporal como político. *La escritura o la vida* articula para ello un imaginario mítico capaz de establecer un marco afectivo común que imbrique literatura y experiencia y que recoja la noción de «espiritualidad europea» propuesta por Husserl. Tal y como el autor reivindica, los valores tradicionales humanistas que incluye esta espiritualidad (a los que Semprún incorpora el principio de *resistencia*) han conformado una corriente de pensamiento capaz de articular un proyecto político supranacional y democrático erigido

en torno a la noción de progreso histórico y ontológico y que tiene su representación en la Unión Europea. El testimonio de Semprún constituye a un tiempo un intento de colaboración en la constitución de esta comunidad afectiva europea mediante la extensión de sus fronteras como una reivindicación de los valores espirituales europeos y de la experiencia democrática reflejo de la reconstrucción política europea y amparada en la UE.

2. Alcances políticos y metodológicos del análisis de la escritura o la vida

Como hemos mencionado anteriormente, la propuesta ético-política de Semprún supone un intento de presentización de la experiencia a través de la inclusión del lector en una comunidad afectiva que comparta una serie de valores constitutivos que permitan establecer un vínculo fraterno superador del enfrentamiento entre europeos y que tenga su manifestación política en una Europa supranacional (representación constituida por la UE). En este sentido, la novela propondría una aproximación a la experiencia que le confiriera una categoría política al tiempo que retornara al ámbito político europeo una problemática que, como ya han advertido varios autores⁹, se está desplazando discursivamente hacia los EEUU. Sin duda, *La escritura o la vida* constituye una superación del discurso filosófico al aunar (y, de hecho, enraizar de tal manera que no existe una sin la otra) una resistencia intelectual (que parta de unas propuestas ideológicas que combinen rasgos propios de la modernidad como el valor de la subjetividad y el individuo) con una propuesta de resistencia activa¹⁰ y textual. En este sentido, nos parece muy interesante la propuesta de conversión del propio testimonio en praxis de modo que la acción teórico-discursiva se vea refrendada por el acto de escritura sin abandonar, al mismo tiempo, el objetivo de la trascendencia espiritual. Más aún, nos parece especialmente interesante, aún cuando conflictiva desde un punto de vista político¹¹, la estrategia de construcción de un marco mítico a través del cual tratar de reivindicar e incorporar al presente el principio de resistencia y construir un lenguaje común que permita aunar sus diferentes representaciones, objetivo que, tal y como proponen Hardt y Negri (2005: 76) constituye una tarea de estudio. Sin embargo, nos parece que, a pesar de ello, *La escritura o la vida* propone una lectura de la experiencia que nos incapacita para llevar a cabo un análisis del presente político europeo y colabora a un proceso paralizador de la memoria. En este sentido, nos parece interesante tratar de explorar el alcance político y metodológico de la propuesta de Semprún.

En primer lugar, algunos autores ponen en duda la efectividad de los mecanismos de construcción de memoria propuestos por Halbwach

NOTAS

9 | Consultar a este respecto Wieviorka (1998).

10 | En este sentido, el trasunto de Semprún afirma: «Sabía que estaban inmersos en el universo clandestino de la Resistencia. La verdadera, quiero decir, la única, en mi opinión: la armada» (Semprún, 2007: 189).

11 | Esta estrategia es utilizada, por ejemplo, para llevar a cabo una vinculación identitaria entre el Estado israelí y el judaísmo. Por otro lado, esta herramienta es conflictiva en cuanto al respeto por la veracidad de la experiencia. Más allá, puede sustentar un discurso belicista, tal y como advertía Todorov (2000). Advertimos de esto más adelante al cuestionar la misma noción de *espiritualidad europea*.

(Huysen, 2002: 23) al sugerir que, al proponer formaciones de memoria estables, ignoran las transformaciones en las relaciones sociales, la temporalidad, el espacio y la información que ha traído la era global. En este sentido, la propuesta práctica de Semprún, al ignorar el contexto histórico-político en la elaboración discursiva, se manifestaría ineficaz.

2.1. La falta de existencia de una zona gris: el «mal radical»

Pero más allá, si bien la construcción mítica de la experiencia permite, como hemos visto, ejercer un vínculo afectivo con el lector que le permita reconocerse dentro de una comunidad afectiva de la resistencia, esta misma mitificación supone, también, proponer una visión de la experiencia muy alejada del presente y construir un sujeto de carácter heroico que ignora al verdadero sujeto de los campos.

La consecuencia es el establecimiento de una lectura dicotómica de la realidad de los campos de concentración. Así, frente a las miradas fraternas que existían entre todos los internos de Buchenwald, se enfrenta la mirada fría y aséptica del guardián nazi, representante del «mal radical». Tal y como la propia novela manifiesta, la narración explora lo que el propio Malraux establece como «la región crucial del alma donde el Mal absoluto se opone a la fraternidad» (Semprún, 1995: 69). El resultado es que no existe en la novela de Semprún la representación de una *zona gris*¹², noción que ha generado importantes reflexiones en torno al sujeto y sus relaciones con la soberanía, cuestiones estas que son ignoradas por la novela de Semprún.

2.2. La continuidad con la tradición

Como consecuencia, la propuesta resignificadora de Semprún evita la realización de una crítica al sistema de pensamiento previo a los campos. Todo lo contrario, Semprún construye un proyecto continuista que se ejemplifica mayoritariamente en la reivindicación de una filosofía y cultura humanistas. Si bien es cierto que, en su elección, Semprún construye una comunidad idealizada de la resistencia, ésta provoca que no haya ninguna reflexión, como sí encontramos en otros autores como Adorno, Kertész o Celan, sobre la responsabilidad del pensamiento europeo moderno (incluso resistente¹³) en la constitución de los campos de concentración. Todo lo contrario, la cultura (y principalmente la literatura y la filosofía) se ensalzan de tal manera que se constituyen como referentes espirituales (así, la poesía ocupa el lugar del *kaddish* o la extremaunción).

NOTAS

12 | Este término, utilizado por la crítica para referirse a la imposibilidad de llevar a cabo una mitificación o demonización moral de los protagonistas de los campos de concentración, está tomada del título del segundo capítulo de la novela *Los hundidos y los salvados* de Primo Levi.

13 | Me refiero aquí a Benjamin y las críticas vertidas por Celan en torno a su figura como intelectual comprometido incapaz de analizar el papel de la cultura germánica en la instauración de un sistema de pensamiento que permitiera los campos.

Por otro lado, ante la propuesta continuista de Semprún, se plantea la cuestión de la «imposibilidad» de esta continuación dado que esta tradición filosófica de la que Semprún se hace eco y que va a ser la conformadora discursiva de esta espiritualidad europea está muy ligada a una tradición judía (especialmente alemana) cuya representación se ve infinitamente reducida tras la IIGM. En este sentido, la estrategia de Semprún, presentizar esta tradición a través de la evocación, es claramente insuficiente. El propio Semprún reconoce la necesidad de pensar la ausencia de la cultura judía en Europa y tratar de reincorporarla a la tradición: «Cómo sustituir, cómo volver a incitar, cómo volver a absorber, a atraer la cultura judía para que fecunde una vez más la cultura europea?» (Semprún, 2006: 275).

2.3 La UE como representante de los valores humanistas

Pero, fundamentalmente, si bien la resignificación de la experiencia se presenta como una medida satisfactoria para la construcción de una figura de resistencia como vinculadora histórico-política europea, se aleja por el contrario del análisis de las relaciones entre soberanía y sujeto, impidiendo una reflexión de la experiencia de los campos que se desvincule de un discurso en torno a la transformación (superadora en este caso) del sujeto y que contribuye a la desvinculación histórico-política de la experiencia (desvinculación que, sin duda, está compensada en parte en la novela a través de la inclusión de un continuo histórico en relación a esta figura de la resistencia) al tiempo que concede al testimonio una especie de *happy end* propio de esa americanización de la memoria que mencionábamos antes. Esta estrategia de resignificación colabora a construir una idea de progreso histórico y ontológico que construye un presente desvinculado políticamente del pasado al tiempo que sustenta una noción (la de progreso y, con ella, la de destino¹⁴) que, tal y como autores como Bauman o Levinas sugieren, es esencialmente *civilizadora y bélica*. En este sentido, nos parece que en su intento de proteger la democracia de las acusaciones totalitarias que pudieran debilitarla, la lectura de *La escritura o la vida* propone una lectura demasiado complaciente con el presente europeo (y con la organización política de la UE que representa su proyecto supranacional) al tiempo que vincula a la UE a esta noción de espiritualidad europea (incluyendo la misma noción de resistencia) idealizando este proyecto político. En efecto, en su obra ensayística, Semprún reincide en la necesidad de proteger a las democracias contemporáneas de los ataques provenientes de las posiciones marxistas de la izquierda y la intelectualidad europea. Bajo la referencia al ensayo de Orwell *El león y el unicornio* Semprún defiende una construcción democrática europea basada en la defensa

NOTAS

14 | La espiritualidad europea implica una «teleología a ella inmanente, que se hace en general cognoscible desde el punto de vista de la humanidad universal como la irrupción y el comienzo de la evolución de una nueva época de la humanidad, de la época de la humanidad que a partir de este momento no quiere ni puede vivir sino en la libre conformación de su existencia, de su vida histórica a partir de las ideas de la razón, en orden a tareas infinitas» (Husserl, 1990: 328).

de la «razón práctica democrática» (Semprún, 2006: 82). Coincide en este sentido con las afirmaciones de Amèry (quien articula que los ataques infundados a las democracias europeas de fascistas, reflejan un débil análisis político y debilitan las articulaciones políticas europeas (Amèry: 2004).

Por un lado, si bien es cierto que la UE se funda en base a un acuerdo entre los países europeos sostenido en criterios semejantes a los propuestos por esta «espiritualidad europea» enunciada por Semprún, se tienen en cuenta también, tal y como recogen los criterios de Copenhague¹⁵, supuestos económicos que se agrupan indisolublemente a estos principios espirituales de modo tal que el proyecto europeo, además de vincularse a unos principios políticos inspirados en los principios humanistas y de la Ilustración, constituye también (y mayoritariamente) la articulación política que permite la instauración de un sistema económico neoliberal en Europa. La vinculación de ambos criterios, político y económico, significa este modelo económico como una noción esencial de Europa e incluye los valores del sistema capitalista dentro de esta «espiritualidad europea». En efecto, el propio Semprún reconoce en su obra ensayística, esta articulación europea en torno a nociones económicas pero, sin embargo, las vincula a la subyacente espiritualidad democrática y humanista (Semprún, 2006: 136).

Sin embargo, esta relación, nos fuerza a cuestionar la compatibilidad de ambos principios y, por tanto, la capacidad europea de garantizar la aplicación de los valores humanistas (y, en especial, su capacidad de encarnar ese espíritu de la resistencia propuesto por Semprún) en su realización política. No se trata, en este sentido, de desvirtuar la noción misma de democracia vinculándola a los totalitarismos europeos sino de analizar y denunciar, si es necesario, las aplicaciones de soberanía de ésta y reconocer las nuevas formas de corrupción política en las democracias neoliberales europeas.

2.4. La noción de «espiritualidad europea»

Por otro lado, nos parece fundamental detenernos en la misma noción de «espiritualidad europea» propuesta por Husserl y acuñada por Semprún para articular ideológicamente su proyecto político. Tal y como Husserl expresa,

Hay en Europa algo singular, único, respecto de lo que todos los otros grupos humanos son también sensibles en cuanto algo que, independientemente de toda consideración de utilidad, se convierte para ellos, por grande que sea su voluntad indomable de autoconservación espiritual, en una incitación a europeizarse, en tanto que por nuestra parte, si tenemos una comprensión cabal de nosotros mismos, nunca optaremos, por ejemplo, por indianizarnos (Husserl, 1990: 329).

NOTAS

15 | Existen tres criterios vinculantes al ingreso en la organización común europea: el criterio político (la existencia de instituciones estables que garanticen la democracia, el Estado de derecho, el respeto de los derechos humanos y el respeto y protección de las minorías), el criterio económico (la existencia de una economía de mercado viable, así como la capacidad de hacer frente a la presión competitiva y las fuerzas del mercado dentro de la Unión) y el criterio del acervo comunitario (la capacidad para asumir las obligaciones que se derivan de la adhesión, especialmente aceptar los objetivos de la unión política, económica y monetaria).

Esta afirmación manifiesta no sólo una concepción «eurocéntrica» de la realidad (que, como exponen Hardt y Negri es esencialmente contrarrevolucionaria ya que «El eurocentrismo nació como una reacción a la potencialidad de una igualdad humana recién descubierta; fue la contrarrevolución en una escala global» (2005: 96)) sino, más aún, una relación con el otro en términos de absoluta jerarquía ética o espiritual que pueden aparecer sin dificultad como sustentadoras de un criterio dicotómico civilización/barbarie, criterio potenciador de los fenómenos de los campos (Bauman, 2006) -y, como autores como Arendt (1982) añaden, sin duda, también del Imperialismo previo-. En efecto, en cuanto a su constitución en unos términos que se revelan como excluyentes (para Husserl, esta espiritualidad no es compartida por «los esquimales o los indios de las tiendas de campaña de las ferias anuales, ni los gitanos que vagabundean continuamente por Europa» (Husserl, 1990: 328)), la noción de una Europa que sea centro cultural y de pensamiento, poseedora de un destino histórico continúa en realidad un sistema ideológico expansionista e imperialista. No hay duda de que *La escritura o la vida* propone una relación con la otredad que disiente notablemente de esta noción imperialista y, de hecho, el propio Semprún reconoce en su obra ensayística la necesidad de constituir una Europa caracterizada por la inclusión de la diferencia que se realice en el multilingüismo y en la inclusión de las tradiciones árabe y hebraica o la inclusión de los países del Este de Europa (Semprún, 2006:137).

En este sentido, el propio Semprún reconstruye la propuesta de Husserl en un intento de superación. Sin embargo, nos parece que cabría preguntarse hasta qué punto la construcción simbólica/ideológica de Europa (y de su proyecto político y económico, la Unión Europea) se acerca o se aleja de esta postura y si es posible articular estos mismo principios humanistas a una construcción democrática que pueda superar lo local para hacerse universal. Paralelamente, tal y como señala Hyssen «resulta importante recordar que mientras los discursos de la memoria en cierto registro parecen ser globales, en el fondo siguen ligados a las historias de naciones y estados específicos» (Huyssen, 2002: 21). En este sentido, nos parece que la misma concepción eurocéntrica y resistente parece sustentar, en cierto modo, cierta falta de crítica con el presente y, más concretamente, con el proyecto político de la UE, y evita enfrentarse a posiciones más críticas del mismo.

2.5. Alcances políticos y metodológicos

En este sentido, aún cuando compartimos la propuesta de resistencia que se desprende de la obra del autor y la necesidad de articularla

en torno a una comunidad, nos parece que el alcance político de la propuesta de Semprún es relativamente efectivo. Esto es así en tanto que *La escritura o la vida* resignifica la experiencia totalitaria como una *necesidad* en el camino de progreso de la historia política y ontológica europea, y mantiene así sin cuestionar ciertos aspectos conflictivos del pensamiento sustentador de la experiencia de los campos tal y como una concepción eurocéntrica excluyente constituidora de una otredad bárbara o la idea de destino nacional (supranacional en este caso), al tiempo que mantiene una actitud complaciente con el presente europeo y su organización política. Así, la visión indulgente de Semprún (su transformación del *final feliz*) provocan finalmente una continuación de una construcción de memoria *despresentizada*.

Sin embargo, el análisis de esta propuesta política nos permite extraer la noción de espiritualidad europea como una figura de análisis que es relevante en cuanto justificadora de la construcción comunitaria europea y que se propone como una articulación teórica conflictiva. En este sentido, esta figura, en su articulación, ha de ser portadora de todas estas contradicciones y paradojas. Por otro lado, el análisis de la propuesta política de Semprún nos hace interrogarnos sobre la posibilidad de llevar a cabo una verdadera presentización de la experiencia que no identifique, y por lo tanto cuestione, al sujeto contemporáneo y a las democracias europeas al tiempo que explore, sin dejar de tener en cuenta las profundas diferencias entre los distintos momentos históricos, la continuidad de las relaciones entre soberanía e individuo.

Bibliografía

- AMÉRY, J. (2004): *Más allá de la culpa y la expiación*, Valencia: Pre-textos.
- ARENDT, H. (1982): *Los orígenes del totalitarismo 2. Imperialismo*, Madrid: Alianza Universal.
- BAUMAN, Z. (2006): *Modernidad y Holocausto*, Madrid: Sequitur.
- BENJAMIN, W. (2007): *Obras*, Madrid: Adaba, vol. II.
- DUVIGNAUD, J. (2004): «Prefacio» en Halbwachs, M., *La memoria colectiva*, Zaragoza: Prensas Universitarias de Zaragoza, 7-15.
- HALBWACHS, M. (2004): *La memoria colectiva*, Zaragoza: Prensas Universitarias de Zaragoza.
- HARDT, M. i NEGRI, A. (2005): *Imperio*, Barcelona: Paidós.
- HUSSERL, E. (1990): *La crisis de las ciencias europeas y la fenomenología trascendental*, Barcelona: Crítica.
- HUYSEN, A. (2002): *En busca del futuro perdido: cultura y memoria en tiempos de globalización*, México: Fondo de Cultura Económica .
- LOZANO AGUILAR, A. (2001): «De la Shoah al Holocausto. Spielberg, intérprete del exterminio de los judíos europeos», en Sánchez-Biosca, V. y Benet, V. (eds.), *Decir, contar, pensar la guerra*, Valencia: Universitat de Valencia Ediciones, 54-86.
- LOZANO AGUILAR, A. (2007): «De Ohrdruf a Auschwitz. Un imaginario para el mal», *Archivos*, 55, 58-78.
- PERIS, J. (2005): *La imposible voz. Memoria y representación de los campos de concentración en Chile: la posición del testigo*, Santiago de Chile: Cuarto Propio.
- PLA, Xavier (2004): «Jorge Semprún. La verdad literaria y la densidad transparente», *Quimera*, 238-239, 53-56.
- SÁNCHEZ-BIOSCA, V. (2001): «Representar lo irrepresentable. De los abusos de la retórica», en Sánchez-Biosca, V. y Benet, V. (eds.), *Decir, contar, pensar la guerra*, Valencia: Universitat de Valencia Ediciones, 53-70.
- SEMPRÚN, J. (1994): *Una tumba en las nubes. Discurso pronunciado con ocasión del Premio de la Paz*, Barcelona: Tusquets Editores.
- SEMPRÚN, J. (2006): *Pensar en Europa*, Barcelona: Tusquets.
- SEMPRÚN, J. (2007): *La escritura o la vida*, Barcelona: Tusquets Editores.
- SEMILLA-DURÁN, M. A. (2004): «Vivir, resistir, escribir. Entre testimonio y literatura», *Quimera*, 238-239, 36-43.
- SEMILLA-DURÁN, M. A. (2005): *Le masque et le masqué: Jorge Semprún et les abîmes de la mémoire*, Toulouse: Presses Universitaires du Mirail.
- SOTO FERNÁNDEZ, L. (1996): *La Autobiografía ficticia en Miguel de Unamuno, Carmen Martín Gaité y Jorge Semprún*, Madrid: Pliegos.
- TODOROV, T. (2000): *Los abusos de la memoria*, Barcelona: Paidós Asterisco.
- WIEVIORKA, A. (1998): *L'ère du témoin*, Paris: Hachette littératures.

THE SPIRIT OF THE RESISTANCE AS THE AXIS OF THE POLITICAL PROJECT OF THE EU. AN ANALYSIS OF *LITERATURE OR LIFE* BY JORGE SEMPRÚN

Ana García Díaz

University of Jordania

alpargata99@gmail.com

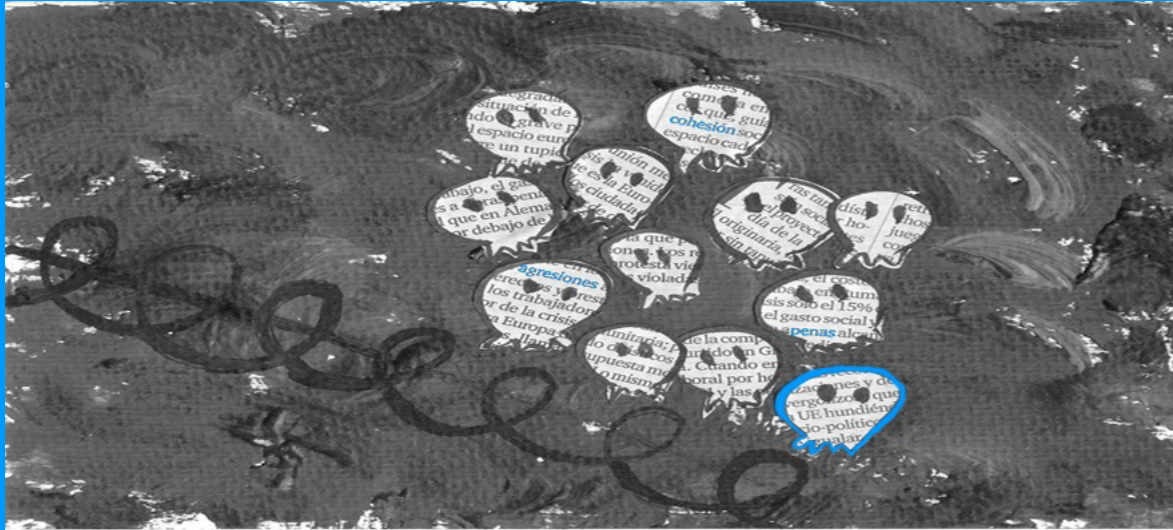
Recommended citation || GARCÍA DÍAZ, Ana (2011): "The spirit of the resistance as the axis of the political project of the EU. An analysis of *Literature or Life* by Jorge Semprún" [online article], 452ºF. *Electronic journal of theory of literature and comparative literature*, 5, 45-62, [Consulted on: dd/mm/aa], <http://www.452f.com/pdf/numero05/05_452f-mis-ana-garcia-diaz-en.pdf>

Illustration || Mireia Matín

Translation || Violeta Iglesias

Article || Upon request | Published on: 07/2011

License || Creative Commons Attribution Published -Noncommercial-No Derivative Works 3.0 License

Abstract || This piece of work analyses the process of memory construction in the work of Jorge Semprún, focusing in his novel *Literature or Life*. In this article, we explore the connection between the building of a collective identity that could be used as the basis of an European spirituality represented in the political project of the European Union. Our article tries to disclose the literary strategies that Semprún uses to establish this identification while proposing a critical analysis of its political implications.

Keywords || Jorge Semprún | *Literature or Life* | collective memory | european identity | resistance | affective community.

0. Introduction

In the fourth issue of this magazine we proposed to examine the connection between compared literature, cultural products related to memory and their relationship with the construction of individual and collective identities. The objective was therefore to insist on a contrastive approach that could be able to escape the literary text itself in order to articulate an assertion related to reality, not only for serving as an analysis tool of it, but also, and even more importantly, for working as an axis from which it could be transformed.

The situation derived from the so-called “testimonial literature”, widely analysed by different authors —was also dealt with in the fourth issue of our monograph by authors such as Jaume Peris (2005) or José Colmeiro—, focuses on using the testimony and the memory to elaborate an “official story” in many cases destined to be used as a justification for certain attitudes or political decisions. These “abuses of memory”¹ force us, comparative analysts, to adopt a critical position. Consequently, it is necessary to reflect not only on the way of narrating, but also on the implications this entails in the construction of an identity and a collective memory as well as their political implications in the present.

This is the approach that we have adopted to review the work of Jorge Semprún and more specifically, his novel *Literature or Life*. The complexity of his writing, articulated around the process of the historical-literary narration itself and its direct relationship with the construction of the memories of the concentration camps and the construction of a European identity, joins these processes of discourse construction while proposing a theoretical and practical exploration of the political impact of literature. Simultaneously, it casts into doubt the limits of testimony in its relationship with the novel and the autobiography, as well as with History and Memory. This way, whilst *Literature or Life* presents, from its own narrative construction, the dialectics between individual and community, it also claims the incorporation of subjectivity in political discourse by displacing the notion of historic “truth” in favour of the dialectical and dynamic construction of the collective memory. Using his personal experience as an articulating reflection of a collective experience, Semprún elaborates a testimony that exemplifies the connection between individual and community via the textual hybridization of two concepts: the notion of “affective community»² (Halbwachs, 2005) whose limits are intended to be amplified constantly by the writing of the own literary work, and that of “European spiritual shape”, analysed by Edmund Husserl in 1935 (Husserl, 1970)³. Starting from the interrelation of these two concepts, Semprún’s work intends to be part of the construction process of a “collective memory”. Likewise, he proposes a spatial-temporal redefinition which allows Europe to

NOTES

1 | See Todorov (2000).

2 | The novel claims therefore continuity with the European humanistic and idealistic spirit while trying to project it toward the European political system. In this regard, the presence of Maurice Halbwachs —which also has a clear testimonial function—, acquires a fundamental ideological value. Indeed, this figure is established not only as the narrative core of the novel (and that of the memory), but also as the theoretical coordinating point of the literary artifice itself as well as that of the discursive propositions derived from it. In *The collective memory* Maurice Halbwachs (2004) highlights the relationship between the experience and the collective experience when it comes to constructing memory. According to Halbwach’s study, memory is conceived as a dynamic process in which the relationship between the individual and the community re-signifies and re-constitutes memories continuously. In this sense, just as evocation depends on the other, the constitution of memory depends on the emotional link with memory, a link which permits the “affective community” to be brought together, being able to maintain this collective memory in an active process of construction and re-signification, that is, of presentization. The “school of thought” is the framework in which both the individual memory and the collective one can converge. This “school of thought” could be transmitted from one generation to another through the construction of an affective community.

overcome a traumatic experience and cooperate in a political project articulated according to Husserl's supranational model, which would become visible in the democratic Europe of the European Union.

In accordance with the above-mentioned principles, the aim of this article is, on one hand, to analyse the mechanisms with which Semprún establishes such connection and, on the other, to conduct a critical analysis of the political implications of this construction.

1. The testimony as a political exercise: the vindication of the political project of the European Union

In this regard, Semprún's testimony, written in 1995, six years after the Berlin Wall's fall and after the opening of Germany to the communitarian Europe, represents an ideological defence of the European political system as a symbol of overcoming experience and European fraternity. In fact, as Semprún admits, the European Union reflects the success of this "European spiritual shape", vindicated by Husserl.

Algunos, posteriormente, comparando la época con esa utopía racional supranacional de una Europa inspirada por la razón y por el espíritu crítico, han puesto en evidencia el carácter aparentemente irrisorio de ese racionalismo abstracto y utópico, retórico. Y, sin embargo, esa razón democrática ha triunfado, y en la Europa actual, al margen de todos los problemas a los que han aludido quienes me han precedido, todos los problemas de la virulencia de los nacionalismos y de la disgregación de los imperios, resulta evidente que la idea capital que el anciano filósofo expresaba patéticamente en 1935 en Viena ha cobrado forma y ha cobrado cuerpo (Semprún, 2006: 261).

Semprún's novel constitutes therefore a practice of assertion of a fraternal contemporary Europe's notion, driven by humanist values and touched by a spirit of resistance. The novel intends both to vindicate and to enlarge the margins of this "affective community", towards a "school of thought" characteristic of Europe.

Thus, it helps constructing a European collective memory where the experience of the camps would acquire a new significance to show the EU as the result of the European overcoming of its history and ontology. In this respect, we consider it especially interesting to undertake a critical analysis of *Literature or Life*, so the view of the current European political situation which is being constructed can be explored.

NOTES

It could be more or less present at a certain historic moment while constituting, in any case, the constructive essence of memory (Halbwachs, 2004: 66).

3 | Edmund Husserl, in his essay "Philosophy and the Crisis of European Humanity", pointed out the spatial-temporal dilemma in which Europe was immersed: Europe had the possibility to develop the project of a supranational Europe or to give up to the advance of the totalitarianisms and the spiritual disintegration. The European unification was made possible, according to Husserl, thanks to the fraternal character of the different European nations, twinned by a historical, philosophical and cultural tradition which would come to constitute a European spirituality (Husserl, 1970). This way, Husserl constructs an idealistic tradition associated with the principles of reason (ratio) of the Enlightenment as the theoretical grounding of this spirituality. This notion, which is vindicated by Semprún himself in numerous essays (Semprún, 2006), is established in the novel as the "school of thought" in which the testimony must be integrated and it is reintroduced, once again, as the constructive axis of the European Union.

1.1. The construction of a European imaginary.

The different literary tools present in the novel contribute to the development of two basic strategies: the new significance of experience and the mythic construction of memory. The combination of both represents an approach of the current European political situation while a mythic imaginary is constructed, as a strategy of production of that affective community, conceived as a point of reference in the articulation of that European spirituality. In this novel, Semprún creates a symbolism which imbricates the fictional life of his faithful representation as well as a historic reality and a European cultural tradition. Likewise, he contributes to the creation of a “referential tradition of myths or allegories” (Semprún, 1997: 181) which allows the representation of the Buchenwald camp. The narrative strategy of Semprún responds to the need to provide the representation with a series of references able to articulate an affective link between the reader and the notion of resistance. This way, the reader identifies himself with a figure which becomes part of a trans-historical community⁴.

1.2. The genre as the constructor of a European imaginary

First, it appears to be a required step to reflect on the genre choice through which the author undertakes the representation of experience. Thus, the construction of a transfigured autofictional self («Necesito pues un “yo” de la narración que se haya alimentado de mi vivencia pero que la supere, capaz de insertar en ella lo imaginario, la ficción» (Semprún, 1995: 181)) is especially relevant. The latter is divided into two voices which admit the artefactual character of the narration, while stating repeatedly his intention of testifying a historical event. This division into two voices reflects once more the interpretation of construction of Maurice Halbwachs’ autobiographical memory, according to which «el “yo” y su duración se sitúan en el punto de encuentro de dos series distintas y, en ocasiones, divergentes: la que se asocia a los aspectos vivos y materiales del recuerdo y la que reconstruye lo que únicamente forma parte del pasado» (Duvignaud, 2004: 12). Thus, the narrative voice flows between the representation of facts presented with an immediacy character, where the affective link becomes more marked by the use of the present tense, and the assumption of a mayor temporal-affective distance, stylistically noticeable by the use of the past tense.

This literary strategy is associated with Faulkner’s writing, directly alluded to in the novel, where “it’s memory that counts, that controls the rich mystery of the story, impels it along...” (Semprún, 1997: 165).

NOTES

4 | The strategy of Semprún agrees on this issue with the assertion of Hardt and Negri, who argue that the construction of a mythology of the resistance is reflected by the organizational capacity of the multitude as political subjectivity while constituting a strategy necessary for the latter to be recognized (Hardt y Negri, 2001: 413).

Combined with a styled language, able to transcend experience, this narrative strategy reasserts this idea of memory reconstruction.

This is how Semprún articulates, in a literary way, Halbwachs' sociological theory, which stands that «un acontecimiento no ocupa su lugar en la serie de hechos históricos hasta un tiempo después de producirse» (Halbwachs, 2005: 55). Semprún creates a narrator who accounts a story where plausibility features such as the constant use of historic dates, the inclusion of autobiographical data or the appearance of real characters abound in order to provide the narration with an objective character. Nevertheless, he reconstructs the memory explicitly and redefines experience by a rhetoric strategy which forces the reader to question the “truthfulness” of the testimony. The opposition of these two narrative voices allows him to elaborate an overcoming interpretation of the historic and ontological experience, which is simultaneously refrained by the narrative structure of the novel. Thus, in the last chapter, the individual-author himself emblemizes the overcoming of the experience in the camps, not only for returning to Buchenwald, but also for having finished the account. Likewise, the new generations, represented by Semprún's grandchildren⁵ and Cohn-Bendit, are erected as the recipients of the testimony and the continuers of a European political future inspired in the resistance and the values of a humanistic tradition while being integrated, like the reader himself/herself, in the same European mythic universe.

In this regard, the narrative voice reads out the experience which eventually attempts to be a reflection of both Semprún's view of the same European present and the constitutive essence of the European Union. At the same time, the genre ambiguity enhances the subjective notion of the event and the account. As a consequence, *Literature or Life* explicits the constructive character associated with History while exemplifying the practice of the “collective memory” construction by the constant dialogue between “autobiographical memory” and “historic memory” (Halbwachs, 2005: 53). This is how Semprún's testimony achieves distance from the attempt to construct a historic *truth*, in favour of cooperating with a memory project able to construct a mythic imaginary articulated in accordance with affections.

1.3. The date as a temporal frame of the European mythic imaginary

The construction of this imaginary is shown, first, in the construction of a temporal frame of the memory. In this sense, in the work of

NOTES

5 | In this sense, Maurice Halbwachs (2004), in *The Collective Memory*, claims the family frame and particularly, the figure of grandparents-grandchildren as crucial for the transmission of this “school of thought”.

Semprún the “date” is singularly significant and its inclusion works, as above-mentioned, as a plausibility strategy.

On the other hand, it involves a rhetoric tool which allows the reader to be included in an identifiable and common temporal frame. The date means therefore a key factor when representing a temporality which includes the experience in the historic discourse and which articulates dialogically the collective memory with the autobiography. Hence, the novel represents a “self” which assumes its own biography as a temporal frame of the account and therefore, dates acquire a new value. That is the case of the month of April, which is not only related to Buchenwald’s liberation but also to the proclamation of the Second Spanish Republic. Simultaneously, the “self” compares collective events to dates with an affective character which construct this European symbolic imaginary in accordance with humanism. On this basis, both in his literary work and essays, Semprún argues a mythic construction of events, where the figure of Elias Canetti can be associated with that of Bloch; the former gave a speech the same day that the latter was born. So it happens with Baudelaire and Halbwachs, with Semprún’s own literary representation, with Buchenwald and the Battle of Madrid; Semprún and Halbwachs discussed on their cots a Baudelaire’s poem the same day of the anniversary of the outbreak of the Battle of Madrid. This is how, through memory association processes⁶, a mythic temporal frame characteristic of the resistant European humanism is being constructed. This is where History is compared to the events and where the author sets his own work.

1.4. The camp as the origin

According to Halbwachs, just as memory acquires its temporality in relation with social frameworks, space comes to be an essential element in the construction of an affective community. Thus, «todo lo que hace el grupo puede traducirse en términos espaciales, y el lugar que ocupa no es más que la reunión de todos los términos» (Halbwachs, 2005: 133). In this regard, the concentration camp is conceived as a spatial crossroad in which the European idealist tradition culminates. The latter is represented as much in the conversations between Goethe and Eckermann, two centuries ago, as in the poets, musicians and European philosophers evoked in the conversations at the latrines or around Maurice Halbwachs’ cot, as well as in the underground acts of resistance themselves. The new conception of space, supported by the Faulknerian narrative structure and the construction of a space-continuum, contributes thus to the construction of a collective memory which includes the camps in an original mythic space which can be identified as a homeland. Therefore, the Buchenwald camp (so close to Weimar, symbolic centre of the European humanism, which had also served

NOTES

6 | This associative process is a construction tool of the evocation in all the work as Soto Fernández points out: «En virtud de ese proceso asociativo lo blanco vincula el bosque de hayas con la tormenta de nieve que cayó sobre París el 1 de mayo cuando desfilaban libertadores y deportados, al tiempo que esta imagen atrae a otra, también de nieve que reaparecerá en Ascona como una visión letal que hará fracasar sus intenciones literarias. El sueño de la nieve volvió quince años después, en su reclusión en 1962 en Concepción Bahamonde, cuando recobró la memoria escuchando los relatos de un compañero sobre Mauthausen; éstos exorcizaron su terror al recuerdo y lo dispusieron para “enfrentar la muerte a través de la escritura”. A la cadena de imágenes asociadas se une el simbolismo de las efemérides: también el 1 de mayo de 1964, nueve años después del desfile en París en el que la tormenta de nieve cayó sobre los liberados de los campos alemanes, vuelve este fantasma en el ejemplar blanco de caracteres de *El Largo viaje*, con el que Carlos Barral suple la edición española de la novela, que la censura impidió fuera imprimida para la entrega del Premio Formentor celebrada en Salzburgo. El principiante escritor interpretó, en aquella maqueta vacía de contenido, la tarea perpetua de renovar el interminable relato de su experiencia»

as a concentration camp under the totalitarian domination of the GDR (Semprún, 1994: 12)) is conceived as a symbolic centre of the project of a democratic reconstruction of Europe, whose core would be located in the reunified Germany, the only country hit by the presence of the two European totalitarianisms. As Semprún asserts:

My point is that the same political experiences that have made the history of Germany a tragic memory can also allow Germany to take its place in the forefront of a democratic and universalist expansion of the idea of Europe (1997: 307).

The camp is likewise proposed as a symbol of this reordering of experience and it is articulated dialogically with the rest of mythic elements to build an affective community which confers a shared collective memory on the European. In this sense, Semprún's novel attempts to overcome national differences in the constructions of memory. Bearing in mind that, as Semprún himself admitted in his speech for the Peace Prize in Frankfurt, language is the true homeland of humanist spirit:

A fin de cuentas mi patria no es la lengua, ni la española ni la francesa: mi patria es el lenguaje. O sea, un espacio de comunicación social, de invención lingüística; una posibilidad de representación del universo, de modificarlo también, aunque sea mínima o marginalmente, por el lenguaje mismo (Semprún, 1994: 16).

This political recovery corresponds with the attempt to establish a "supranational literature", overcoming the bordering spaces through the inclusion of authors such as César Vallejo. This is shared, at the same time, by Husserl's standpoint, which argues that the European spiritual shape goes beyond the geographical limits of Europe⁷. Furthermore, the inclusion of authors associated with Jewish-German tradition, such as Freud, Halbwachs, Levinas, Benjamin, Adorno or Celan, comes to be an overcoming strategy of a tradition which was targeted to be annihilated by Nazism. The failing of this strategy implies, as Semprún points out, «una de las grandes lagunas en la construcción actual de Europa» (2006: 278).

1.5. The memory of the resistance: the constitution of an ethic of the resistance.

The approach of community sustained by Semprún is therefore intimately linked to the humanistic notions defended by Husserl. Nevertheless, Semprún transcends the approach of the latter, structuring this community on the basis of the notion of resistance. In this regard, *Literature or Life* seeks to overcome a transcended and renewed experience, where a memory of the resistance, rather than a memory of the camps themselves, can be built. The fact of this notion being constructed together with different biographical

NOTES

7 | "In the spiritual sense the English Dominions, the United States, etc., clearly belong to Europe" (1970: 273)

and collective situations will end up establishing a connection not only between diverse historical events, such as the Spanish Civil War, the French Resistance, the German concentration camps or the Democratic movement of Charter 77, but also between different individuals or biographical experiences; Semprún's own literary representation with Leon Blum, César Vallejo or even Paul Celan. It is like this that this notion comes to be proposed as an essential spirit of the European future and to be associated with the European spiritual shape defended by Husserl.

In fact, this new conception of the experience of the camps as a space for resistance represents a leitmotiv in the novel, conveyed through different literary strategies which present a structural, stylistic and symbolic character. The first becomes present since the novel begins with the introduction of the "prisoners" as the camp liberators; the second, for the word "resistance" itself appears in the novel, in numerous occasions, associated with the concentration space, and language is defended as a tool for transcending experience; the third, through the new conception of space and time transmitted in the writing which is presented as a way of resistance. Semprún's standpoint of memory is thus able to introduce the voice of resistance in the historic dialogue of construction from which it has been traditionally excluded. A mythic framework is therefore constructed, permitting the unification of the different movements of resistance as well as the constitution of an ethical propelling force of the individual and his/her communitarian articulation, that is, his/her political representation. Furthermore, incorporating the notion of resistance in the European spiritual character, regarded as the constitutive ideological centre of the EU, implies therefore considering the European democratic political construction as a space of resistance, as the peak of the European humanistic aspirations.

1.6. Language as a tool of resistance

The vindication of language as a tool of resistance deserves special attention. As we have already seen, language is an essential element in the construction of meanings in Jorge Semprún's novel. This way, the capacity of transcending experience operates through its sublimation when it becomes a literary artifice, to what Semilla Durán refers as the *transfusion* of the individual's body and memory into the body and memory of the writing⁸.

As it is symbolized after he lost consciousness when "falling" off the tram, it is only through language that a logic for objects can be re-established; it is thus the only way of being the possessor of a "self". This appears to be the intention of Jorge Semprún throughout the construction of the novel: to represent a reality in the concentration

camps which emerges from the transformation of memory through language, and such reality to be assumed as a parallel process to that of assumption of a personal and collective (European) identity. Therefore, language comes to be a tool which enables the resistance while building a mythic order of both reality and individuals.

1.7. The European *new man*

It is indeed Buchenwald who comes to be the mythicizing origin of the individuals, starting from, as Pla points out, Semprún's own autobiographical process of mythicization.

Hence, Semprún's novel attempts to include the reader in the process of construction of this new European citizen through the recovery of *exemplifying* individual figures from his literary work and essays: Semprún's own literary representation, Maurice Halbwachs or Jean Patocka; the latter as both the keeper of Husserl's political approaches and as political martyr. These represent the "heroism of reason" able to face the European disintegration (Semprún, 2006: 279).

In *Literature or Life*, the reader is certainly confronted with a stylization of the experience which contributes to this mythic construction of the camp while providing the characters with a heroic and tragic image: "All we who were going to die had chosen the fraternity of this death through a love of freedom" (Semprún, 1997: 24). It is only by showing the death that Semprún avoids the mythicization; Halbwachs and Morales' death by dysentery, characteristically pathetic as opposed to the heroism through which their lives are represented, are only transcended by the will and fraternity of the individuals surrounding the dead, along with the verses, by Baudelaire and Vallejo consecutively, which acquire the character of an extreme unctio.

Thus, one of the principal sense constructions resulting from this strategy of resignification through which remembrance is overcome, is the formulation of a European individual immersed in the resistant, humanistic and fraternal spirit and for whom experience means just an obstacle (or, rather a necessity) for its total execution. In this respect, Husserl's approach, in a reflection typically characteristic of the modernist and avant-garde thought of that epoch, had already identified the emergence of the European spiritual notions, and the subsequent creations of community, based on the figure of a "new man" emerged in the classical period of Greece and which, through the "idea", it would be part of a "progressive" construction of the same contemporary notion of humanity (Husserl, 1970: 277). It is by splitting Semprún's own literary representation into two voices and by the transcendent overcoming through language (which is defended as

NOTES

8 | See Semilla-Durán (2004 and 2005).

one of the most important tools of resistance) that the representation of a new European citizen emerged from the concentration camps is made possible.

1.8. The common destiny of the supranational Europe

In the same way that experience is presented as the transformer and regenerator of the individual, the fact of going through the experience of the camps entails a step which allows the configuration of a democratic political system. In this respect, Semprún links his return to Buchenwald to the process of German unification and then, the individual's overcoming process is equalized with the European process of reconstruction. On this basis, the lecture by Husserl, through a Darwinist terminology applied to the political organizations — visible, for instance, when he referred to the European crisis as “the European sickness” (Husserl, 1970: 272) — which develops an idea of political and moral overcoming reflected in the different ways of being articulated as a community, associates indissolubly the notion of a supranational Europe with the idea of ontological and historical progress. Thus, the text of Husserl reflects the belief in a common European destiny, an idea supported by the Semprún's literary construction through this construction which overcomes the experience. Such utopian formulation would be represented in the EU.

In conclusion, Jorge Semprún's literary proposal implies providing the testimony with a new meaning and converts it into a textual artifice subject to a new political practice. Therefore, the testimony achieves distance from the wish of establishing a historical truth for, on the contrary, steadying itself as an active tool in the processes of construction of collective memory by articulating subjectivities. Likewise, Semprún's intention transcends the mere remembering attempt in order to re-signify the concentrationary experience both in a spatial-temporal and political sphere. It is for this reason that *Literature or life* articulates a mythic imaginary able to establish a common affective frame where literature and experience can be imbricated and where Husserl's notion of “European spiritual shape” can be expressed. As the author claims, the humanistic traditional values inherent in this spiritual shape (to which Semprún incorporates the principle of resistance) have led to a school of thought able to articulate a supranational and democratic political project erected in accord with the notion of historic and ontological progress and represented in the European Union. Semprún's testimony entails not only an attempt to cooperate with the constitution of this European affective community through the expansion of its borders, but also a vindication of the European spiritual values and those

of the democratic experience resulted from the European political reconstruction and protected by the EU itself.

2. Political and methodological implications of the analysis of *Literature or Life*

As we have already mentioned, Semprún's ethical-political approach involves the attempt to presentize the experience through the inclusion of the reader in an affective community which shares a group of constitutive values permitting the establishment of a fraternal link able to overcome the confrontation between European and which has its political expression in a supranational Europe (an expression constituted by the EU). It is precisely in this regard that the novel may have an approach on experience able to confer it with a political character while reintroducing into the political field problems which, as several authors⁹ have already warned, are being discursively displaced toward the USA. Undoubtedly, *Literature or Life* implies having overcome the philosophical discourse by conflating an intellectual resistance (starting from a selection of ideological proposals which combine features characteristic of modernity such as the value of the subjectivity and the individual) with a proposal of active¹⁰ and textual resistance. In this respect, the fact of converting the testimony itself into praxis so that the theoretical-discursive action is refrained by the act of writing, without abandoning, at the same time, the aim of the spiritual transcendence, proves to be very interesting. So it is the case, although controversial from a political point of view¹¹, of the strategy of a mythic frame construction through which to seek to claim and include in the present the principle of resistance and to construct a common language which enables its different representations to be combined. Such objective, as noted by Hardt and Negri (2001: 57) entails an important task of study. Nevertheless, we think that *Literature or life* proposes an interpretation of the experience which prevents us to undertake an analysis of the present European political situation and cooperates with a paralysing process of memory. It is precisely for this reason that we consider it interesting to try to explore the political and methodological implications of Semprún's approach.

First, some authors question the effectiveness of the mechanisms of memory construction argued by Halbwach by suggesting that, when proposing stable memory formations, the transformations in social relationships, temporality, space and the information derived from the global era are disregarded. Taking this into account, Semprún's practical proposal would prove ineffective for the fact of ignoring the historical-political context in his discourse-making process.

NOTES

9 | Look further in this respect in Wieviorka (1998).

10 | In this respect, Semprún's voice asserts: «I know they were deeply involved in the underground World of the Resistance. The real one, I mean, the only one, in my opinion: armed resistance». (Semprún, 1997: 172).

11 | This strategy is used, for instance, to create an identity link between the State of Israel and Judaism. On the other hand, this tool is controversial as far as the respect for the truthfulness of experience is concerned. Furthermore, it may support a militaristic discourse, as Todorov (2000) warned. We note this later on, when questioning the same notion of European spirituality.

2.1. The lack of existence of a grey zone: the “radical evil”

Following a more in-depth analysis, although the mythic construction of the experience enables, as already shown, to exert an affective link on the reader so he can recognize himself in an affective community of the resistance, this very mythization also implies proposing a vision of experience which is quite kept away from the present, and constructing a heroic individual who ignores the true individual of the camps.

As a consequence, a dichotomised interpretation of the reality of the concentration camps is established. Then, the cold and aseptic glance of the Nazi guardian, the representative of the “radical evil”, is confronted to the fraternal glances which all the interns of Buchenwald exchanged. As the novel itself expresses, the account explores what Malraux himself establishes as «la región crucial del alma donde el Mal absoluto se opone a la fraternidad» (Semprún, 1994: 69). The conclusion is that the representation of a *grey zone*¹² does not exist in Semprún’s novel. This notion has led to significant reflections on the individual and his/her relationships with sovereignty, even if these are disregarded in Semprún’s novel.

2.2. The continuity with the tradition

Consequently, Semprún’s re-signifying proposal prevents the system of thought prior to the camps to be the object of criticism; he undertakes a continuist project which is mainly exemplified in the vindication of a humanist philosophy and culture. Although it is true to say that Semprún’s choice is to construct an idealized community of the resistance, the latter results in a lack of reflection, unlike in authors such as Adorno, Kertész or Celan, who do reflect on the responsibility of the modern European (even resistant¹³) thought for the constitution of the concentration camps. On the contrary, culture, and mainly literature and philosophy, are praised to the extent of being set as spiritual reference points; likewise, poetry replaces the *kaddish* or the extreme unction.

On the other hand, in view of Semprún’s continuist proposal, the question of the “impossibility” of this continuance arises, since this philosophical tradition, which Semprún echoes and which will be the discourse shaping element of this European spiritual shape, is strictly linked to a Jewish (especially German) tradition, whose representation is infinitely reduced after World War II. In this respect, Semprún’s strategy, that of presentizing this tradition through evocation, is clearly insufficient. Semprún himself admits the need to think of the absence of the Jewish culture in Europe and to try to re-incorporate it into tradition: «¿Cómo sustituir, cómo volver a incitar,

NOTES

12 | This term is taken from the title of the second chapter of the novel “The Drowned and the Saved” by Primo Levi. It has been used by the critics to refer to the impossibility to create a mythification or a moral demonization of the protagonists of the concentration camps.

13 | I refer herein to Benjamin and Celan’s criticism of his figure as an engaged intellectual unable to analyze the role of Germanic culture in the founding of a system of thought which would permit the camps.

cómo volver a absorber, a atraer la cultura judía para que fecunde una vez más la cultura europea? » (Semprún, 2006: 275).

2.3 The EU as the representative of the humanistic values

Fundamentally, while the re-signification of the experience is presented as a satisfactory measure for the construction of a figure of resistance which functions as a linking element between European history and politics, it is, on the contrary, kept away from the analysis of the relations between sovereignty and the individual, preventing a reflection on the experience of the camps to be dissociated from a discourse on the transformation of the individual (in this case, enabling the overcoming). Nevertheless, it contributes to the historical-political dissociation of the experience (a dissociation which is, undoubtedly, partly compensated in the novel through the inclusion of a historic continuum relating to this figure of resistance) while providing the testimony with a kind of *happy ending* characteristic of that abovementioned Americanisation of memory. This strategy of re-signification helps construct an idea of historical and ontological progress which constructs a present politically dissociated from the past, while sustaining a notion, that of progress and so, that of destiny¹⁴, which, as authors like Bauman or Levinas note, is essentially “civilizing” and military. In that respect, we think that, in his attempt to protect democracy from the totalitarian accusations which may weaken it, the interpretation of *Literature or Life* is too indulgent with the European present, as well as with the political system of the EU which represents its supranational project, while connecting the EU to this notion of European spiritual character (the same notion of resistance included) through the idealization of such political project. Indeed, Semprún stresses, in his essays, the need to protect the contemporary democracies from the attacks coming from the leftist Marxist positions and the European intelligentsia. Referring to the essay of Orwell *The Lion and the Unicorn*, Semprún supports a European democratic construction based on the defence of the “democratic practical reason” (Semprún, 2006: 82). In this sense, he agrees with Améry’s assertion, who stands that groundless attacks to Fascist European democracies reflect a weak political analysis and weaken European political articulations (Améry: 2004)).

On one hand, the EU is founded on the basis of an agreement between the European countries sustained by criteria similar to those proposed by this “European spiritual shape” argued by Semprún. However, as compiled in the Copenhagen Criteria¹⁵, a set of economic assumptions are also taken into account. These are indissolubly adhered to these spiritual principles so the European project not only is associated with a set of political principles inspired in the humanistic and enlightened principles, but also (and mainly)

NOTES

14 | The spiritual shape of Europe implies a “teleology which is immanent in it, which makes itself known, from the standpoint of universal mankind as such, as the breakthrough and the developmental beginning of a new human epoch—the epoch of mankind which now seeks to live, and only can live, in the free shaping of its existence, its historical life, through ideas of reason, through infinite tasks” (Husserl, 1990: 274).

constitutes the political articulation which enables the founding of a neo-liberal economic system in Europe. The link between both the political and the economic criteria signifies this economic model as an essential notion of Europe and it includes the values of the capitalist system in this “European spiritual shape”. In fact, Semprún himself admits in his essays this European articulation related to economic notions. Nevertheless, he associates them with the underlying democratic and humanistic spiritual shape (Semprún, 2006: 136). This relationship, however, forces us to question the compatibility of both principles and, thereby, the European ability to guarantee the application of the humanistic values to its political execution. In this sense, it is not about distorting the notion of democracy itself by linking it to the European totalitarianisms, but rather about analysing and condemning, if necessary, the applications of its sovereignty and admitting the new ways of political corruption in the European neo-liberal democracies.

2.4. The notion of “European spiritual shape”

On the other hand, we consider it essential to stop to analyse the notion of “European spiritual shape” argued by Husserl and coined by Semprún in order to shape his political project ideologically. As Husserl expresses:

There is something unique here [in Europe] that is recognized in us by other human groups, too, something that, quite apart from all considerations of utility, becomes a motive for them to Europeanize themselves even in their unbroken will to spiritual self-preservation; whereas we, if we understand ourselves properly, would never Indianize ourselves, for example (Husserl, 1970:275).

This assertion shows not only a “Eurocentric” conception of reality (which, as argued by Hardt and Negri, is essentially counterrevolutionary since “Eurocentrism was born as a reaction to the potentiality of a newfound human equality; it was the counterrevolution on a global scale” (2001:77)), but also and more significantly, a relationship with the other in terms of absolute ethical or spiritual hierarchy which can easily appear as the sustainers of a dichotomized criterion of civilisation-barbarism, the promoter of the phenomena of the camps (Bauman, 2006) and, as authors like Arendt (1982) add, undoubtedly, that of the previous Imperialism. In effect, regarding its constitution in terms which are revealed as excluding (for Husserl, this spirituality is not shared by “the Eskimos or Indians presented as curiosities at fairs, or the Gypsies, who constantly wander about Europe” (Husserl, 1970: 273)), the notion of a Europe as the centre of culture and thought, the possessor of a historic destiny, perpetuates, indeed, an expansionist and imperialist ideological system. Undoubtedly, *Literature or Life* proposes a relationship with the “otherness” which dissents notably with this imperialist notion. In fact, Semprún himself

NOTES

15 | There exist three binding conditions for the entry in the European Union: the political criteria (the existence of stable institutions that guarantee democracy, the rule of law, the respect for human rights and protection of minorities), the economic criteria (a functioning market economy, as well as the ability to cope with the pressure of competition and the market forces at work inside the Union) and the *acquis communautaire* (the ability to assume the obligations of membership, in particular adherence to the objectives of political, economic and monetary union).

admits, in his essays, the need to constitute a Europe characterized by the inclusion of the differences shaped in multilingualism and in the inclusion of the Arab and Hebrew traditions as well as in that of the Eastern Europe countries (Semprún, 2006:137).

In this sense, Semprún himself reconstructs the vision of Husserl in an attempt of surpassing it. Nevertheless, we should ask ourselves to what extent the symbolic-ideological construction of Europe, and that of its political and economical project, the European Union, gets close or away from this position and whether it is possible to insert these same humanistic principles into a democratic construction able to go beyond the local sphere in order to prove universal. Simultaneously, as Huyssen points out “it is important to recognize that while memory discourses appear to be global in one register, in their core they remain tied to the histories of specific nations and states” (Huyssen, 2000). In this respect, we think that the same Eurocentric and resistant conception appears to sustain somehow a certain lack of criticism with the present, and more specifically, with the political project of the EU while avoiding confrontations with more critical stances towards the latter.

2.5. Political and methodological implications

In this respect, albeit we share the proposal of resistance emanated from the author’s work as well as the need to articulate it with reference to a community, we think that the political implications of Semprún’s proposal is relatively effective. This proves so insofar as *Literature or Life* re-signifies the totalitarian experience as a necessity in the path of progress of the European political and ontological history and it then fails to call into question certain controversial aspects of the thought which fosters the experience of the camps such as an exclusive Eurocentric conception leading to the constitution of a barbarian otherness and the idea of national destiny—in this case supranational— while maintaining an indulgent attitude toward the European present and its political organization. Thus, Semprún’s indulgent view—his transformation of the *happy ending*— results finally in a perpetuation of a dis-presentized construction of memory.

Notwithstanding, the analysis of this political proposal allows us to draw the notion of European spiritual shape as a figure of analysis which is relevant to justify the European communitarian construction and which is proposed as a conflictive theoretical formulation. In this regard, this figure, in its articulation, must be the bearer of all these contradictions and paradoxes. On the other hand, the analysis of Semprún’s political proposal makes us question the possibility of undertaking a true presentization of the experience which does not identify, and therefore question, the contemporary individual and

the European democracies, while exploring, without disregarding the deep differences between the different historic moments, the continuity of the relationships between the sovereignty and the individual.

Works cited

- AMÉRY, J. (2004): *Más allá de la culpa y la expiación*, Valencia: Pre-textos.
- ARENDT, H. (1982): *Los orígenes del totalitarismo 2. Imperialismo*, Madrid: Alianza Universal.
- BAUMAN, Z. (2006): *Modernidad y Holocausto*, Madrid: Sequitur.
- BENJAMIN, W. (2007): *Obras*, Madrid: Adaba, vol. II.
- DUVIGNAUD, J. (2004): «Prefacio» en Halbwichs, M., *La memoria colectiva*, Zaragoza: Prensas Universitarias de Zaragoza, 7-15.
- HALBWACHS, M. (2004): *La memoria colectiva*, Zaragoza: Prensas Universitarias de Zaragoza.
- HARDT, M. i NEGRI, A. *Empire*, Harvard: Harvard University Press, 2001
- HUSSERL, E. *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology*, trans. David Carr (Northwestern University Press, 1970).
- HUYSEN, A. "Present pasts: Media, politics, amnesia". *Public Culture*, Volume 12, n.1 (Duke University Press: 2000): 21-38.
- LOZANO AGUILAR, A. (2001): «De la Shoah al Holocausto. Spielberg, intérprete del exterminio de los judíos europeos», en Sánchez-Biosca, V. y Benet, V. (eds.), *Decir, contar, pensar la guerra*, Valencia: Universitat de Valencia Ediciones, 54-86.
- LOZANO AGUILAR, A. (2007): «De Ohrdruf a Auschwitz. Un imaginario para el mal», *Archivos*, 55, 58-78.
- PERIS, J. (2005): *La imposible voz. Memoria y representación de los campos de concentración en Chile: la posición del testigo*, Santiago de Chile: Cuarto Propio.
- PLA, Xavier (2004): «Jorge Semprún. La verdad literaria y la densidad transparente», *Quimera*, 238-239, 53-56.
- SÁNCHEZ-BIOSCA, V. (2001): «Representar lo irrepresentable. De los abusos de la retórica», en Sánchez-Biosca, V. y Benet, V. (eds.), *Decir, contar, pensar la guerra*, Valencia: Universitat de Valencia Ediciones, 53-70.
- SEMPRÚN, J. (1994): *Una tumba en las nubes. Discurso pronunciado con ocasión del Premio de la Paz*, Barcelona: Tusquets Editores.
- SEMPRÚN, J. (2006): *Pensar en Europa*, Barcelona: Tusquets.
- SEMPRÚN, J. *Literature or Life*, Trans. Linda Coverdale (New York: Viking, 1997).
- SEMILLA-DURÁN, M. A. (2004): «Vivir, resistir, escribir. Entre testimonio y literatura», *Quimera*, 238-239, 36-43.
- SEMILLA-DURÁN, M. A. (2005): *Le masque et le masqué: Jorge Semprún et les abîmes de la memoire*, Toulouse: Presses Universitaires du Mirall.
- SOTO FERNÁNDEZ, L. (1996): *La Autobiografía ficticia en Miguel de Unamuno, Carmen Martín Gaité y Jorge Semprún*, Madrid: Pliegos.
- TODOROV, T. (2000): *Los abusos de la memoria*, Barcelona: Paidós Asterisco.
- WIEVIORKA, A. (1998): *L'ère du témoin*, Paris: Hachette littératures.

L'ESPERIT DE LA RESISTÈNCIA COM A ARTICULADOR DEL PROJECTE POLÍTIC DE LA UE. UNA ANÀLISI DE *LA ESCRITURA O LA VIDA* DE JORGE SEMPRÚN

Ana García Díaz

Universitat de Jordània

alpargata99@gmail.com

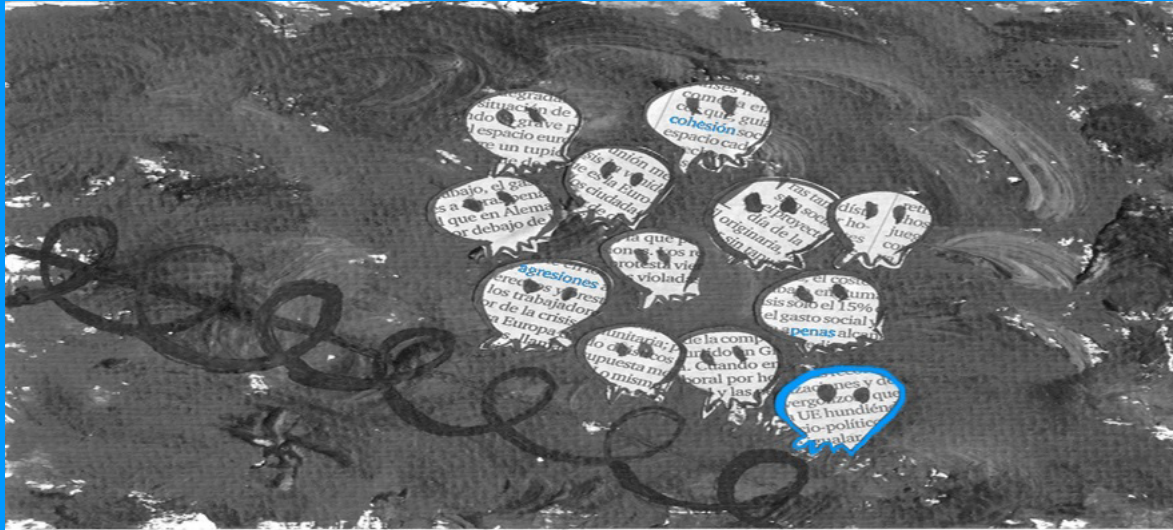
Cita recomanada || RYAN, Mary (2011): "Llavors i ara: Memòries de la Irlanda patriarcal en l'obra de Marian Keyes" [article en línia], 452°F. *Revista electrònica de teoria de la literatura i literatura comparada*, 5, 110-130, [Data de consulta: dd/mm/aa], <<http://www.452f.com/index.php/ca/mary-ryan.html>>

Il·lustració || Mireia Martín

Traducció || Marta Martí

Article || A petició | Publicat: 07/2011

Llicència || Reconeixement-No comercial-Sense obres derivades 3.0 de Creative Commons.

Resum || Aquest treball analitza el procés de construcció de memòria a l'obra de Jorge Semprún, partint de la seva novel·la *La escritura o la vida* i explora la seva vinculació amb la construcció d'una identitat col·lectiva que serveixi com a base d'una espiritualitat europea representada a la formació política de la Unió Europea. El nostre article és un intent de revelar les estratègies literàries a través de les quals Semprún du a terme aquesta identificació alhora que proposa una anàlisi crítica dels abasts polítics de la mateixa.

Paraules clau || Jorge Semprún | *La escritura o la vida* | memòria col·lectiva | identitat europea | resistència | comunitat afectiva.

Abstract || This piece of work analyses the process of memory construction in the work of Jorge Semprún, focusing in his novel *Literature or Life*. In this article, we explore the connection between the building of a collective identity that could be used as the basis of an European spirituality represented in the political project of the European Union. Our article tries to disclose the literary strategies that Semprún uses to establish this identification while proposes a critical analysis of its political implications.

Keywords || Jorge Semprún | *Literature or Life* | collective memory | european identity | resistance | affective community.

0. Introducció

En el quart número d'aquesta revista plantejàvem l'estudi del vincle entre la literatura comparada, els productes culturals al voltant de la memòria i la seva relació amb la construcció d'identitats individuals i col·lectives. Es buscava incidir així en una vessant comparatista capaç de sortir del propi text literari per articular un enunciat que es relacioni amb la realitat no només com a eina d'anàlisi d'aquesta sinó, encara més, com a punt d'articulació des del qual transformar-la. La problemàtica que presenta l'anomenada «literatura testimonial», àmpliament analitzada per diversos autors –va ser també abordada en el quart número del nostre monogràfic per autors com Jaume Peris (2005) o José Colmeiro– apunta a l'ús del testimoni i la memòria per elaborar una «història oficial» en molts casos utilitzada com a justificació de certes actituds o decisions polítiques. Aquests *abusos de la memòria*¹ ens forcen a adoptar una posició crítica com a comparatistes. Cal, així, reflexionar no només sobre la forma de narrar sinó també sobre les implicacions que aquesta té per a la construcció d'una identitat i una memòria col·lectiva i les seves implicacions polítiques en el nostre present.

És des d'aquesta perspectiva des de la qual ens apropem a l'anàlisi de l'obra de Jorge Semprún i, més específicament, de la seva novel·la *La escritura o la vida*. La complexitat de la seva escriptura, articulada al voltant del mateix procés de la narració històrico-literària i la seva vinculació de forma directa entre l'elaboració del record dels camps de concentració i la construcció d'una identitat europea, s'incorpora a aquests processos de construcció discursiva proposant una exploració teòrica i pràctica sobre l'abast polític de la literatura alhora que qüestiona els marges del testimoni en la seva relació amb la novel·la, l'autobiografia, la Història i la Memòria. D'aquesta manera, mentre *La escritura o la vida* exposa des de la seva pròpia construcció narrativa la dialèctica entre individu i comunitat, també reivindica la incorporació de la subjectivitat als discursos polítics a través del desplaçament de la noció de *veritat* històrica a favor de la construcció dialèctica i dinàmica de la memòria col·lectiva. Així, prenent la pròpia vivència com a reflexió articuladora d'una experiència col·lectiva, Semprún construeix un testimoni que exemplifica la vinculació entre subjecte i comunitat a través de la hibridació textual dels dos conceptes: la noció de «comunitat afectiva»² (Halbwachs, 2005) els marges de la qual intenten ser ampliat constantment a través de la redacció de la pròpia obra literària i la de «espiritualitat europea», explorada per Edmund Husserl el 1935 (Husserl, 1990)³. Des de la interrelació d'aquestes dues nocions, l'obra de Semprún pretén fer-se partícip del procés de construcció d'una «memòria col·lectiva». Alhora, proposa una resignificació espaciotemporal que permeti a Europa superar l'experiència traumàtica i col·laborar en un projecte

NOTES

1 | Vegeu Todorov (2000).

2 | La novel·la reivindica així una continuïtat amb l'esperit humanista i idealista europeus alhora que intenta projectar-los cap a l'organització política europea. En aquest sentit, la presència de Maurice Halbwachs –la presència del qual posseeix també una clara funció testimonial– adquireix un valor ideològic fonamental. En efecte, aquesta figura s'estableix no només com a eix narratiu de la novel·la (i del record) sinó també com a articulador teòric del mateix artefacte literari i de les proposicions discursives que se'n desprenen. A *La memoria colectiva*, Maurice Halbwachs (2004) posa de manifest la relació entre la vivència i l'experiència col·lectiva a l'hora d'elaborar el record. Sota l'estudi de Halbwachs, la memòria es comprèn com un procés dinàmic on, contínuament, la relació entre subjecte i comunitat va resignificant i reconstituïnt els records. En aquest sentit, a l'igual que l'evocació depèn de l'altre, la constitució d'una memòria depèn de la vinculació emocional amb el record, vinculació que constitueix l'aglutinador d'una «comunitat afectiva» que és capaç de mantenir aquesta memòria col·lectiva en un procés actiu de construcció i resignificació; és a dir, de presentalització. El marc on poden convergir tant la memòria individual com la col·lectiva és el «corrent de pensament». Aquest «corrent de pensament» es transmetria, a través de la construcció d'una comunitat afectiva, d'unes generacions a les altres, i es podria trobar més o menys manifesta en un determinat moment històric però constituïnt, en qualsevol cas, l'essència constructora de memòria (Halbwachs, 2004: 66).

3 | En el seu assaig *La crisis de la humanidad europea*,

polític articulat al voltant de la proposta supranacional de Husserl que tindria el seu reflex a l'Europa democràtica de la Unió Europea.

D'acord amb els principis plantejats anteriorment, ens proposem en aquest article, d'una banda, analitzar les eines a través de les quals Semprún estableix aquesta vinculació i, d'altra banda, dur a terme una anàlisi crítica de les implicacions polítiques d'aquesta construcció.

1. El testimoni com a exercici polític: la reivindicació del projecte polític de la Unió Europea

En aquest sentit, el testimoni de Semprún, escrit el 1995, sis anys després de la caiguda del mur de Berlín i després de l'obertura d'Alemanya a l'Europa comunitària, suposa una defensa ideològica de l'organització política europea com un símbol de la superació de l'experiència i de la fraternitat europea. En efecte, tal i com Semprún reconeix, la Unió Europea reflecteix el triomf d'aquesta «espiritualitat europea» reivindicada per Husserl

Algunos, posteriormente, comparando la época con esa utopía racional supranacional de una Europa inspirada por la razón y por el espíritu crítico, han puesto en evidencia el carácter aparentemente irrisorio de ese racionalismo abstracto y utópico, retórico. Y, sin embargo, esa razón democrática ha triunfado, y en la Europa actual, al margen de todos los problemas a los que han aludido quienes me han precedido, todos los problemas de la virulencia de los nacionalismos y de la disgregación de los imperios, resulta evidente que la idea capital que el anciano filósofo expresaba patéticamente en 1935 en Viena ha cobrado forma y ha cobrado cuerpo (Semprún, 2006: 261).

La novel·la de Semprún, així doncs, suposa un exercici d'afirmació de la noció d'una Europa contemporània fraterna, moguda per valors humanistes i travessada per un esperit de la resistència. La novel·la pretén alhora reivindicar i expandir els marges d'aquesta *comunitat* afectiva al voltant d'una *corrent de pensament* pròpia d'Europa. D'aquesta manera, es col·labora en l'elaboració d'una *memòria col·lectiva* europea on l'experiència dels camps es trobaria resignificada per mostrar la UE com al resultat de la superació història i ontològica europees. En aquest sentit, ens sembla especialment interessant dur a terme una anàlisi de *La escritura o la vida* que ens permeti explorar la visió del present polític europeu que està construint.

1.1. La construcció d'un imaginari europeu.

Les diferents eines literàries contribueixen en la novel·la a construir dues estratègies fonamentals: la resignificació de l'experiència i la construcció mítica del record. La conjunció d'ambdues representarà

Edmund Husserl apuntava a l'encreuament espaciotemporal on es trobava Europa, que tenia davant seu la possibilitat de desenvolupar el projecte d'una Europa supranacional (Husserl, 1990: 332) o rendir-se davant l'avançament dels totalitarismes i la disgregació espiritual. La unificació europea es feia possible, segons Husserl, pel caràcter fraterno de les diferents nacions europees, agermanades per una tradició històrica, filosòfica i cultural que constituïrien una espiritualitat europea (Husserl, 1990: 329). Així, Husserl construeix una tradició idealista i vinculada als principis de la raó il·lustrats com a base teòrica d'aquesta espiritualitat. Aquesta noció, reivindicada pel mateix Semprún en nombrosos assaigs (Semprún, 2006), es constitueix en la novel·la com el «corrent de pensament» al qual incorporar el testimoni i es represa, de nou, com el vincle constructor de la Unió Europea.

una visió del present polític europeu alhora que construeix un imaginari mític com a estratègia d'elaboració d'aquesta comunitat afectiva, que serveixi de referent per a l'articulació d'aquesta espiritualitat europea. Semprún construeix en aquesta novel·la una simbologia que imbrica tant la vida ficcional del seu transsumpte com una realitat històrica i una tradició cultural europea. D'aquesta manera està col·laborant a crear una «tradició referencial de mites o d'al·legories històriques» (Semprún, 2007: 198) que permetin la representació del camp de Buchenwald. L'estratègia narrativa de Semprún respon a la necessitat de dotar a la representació d'una sèrie de referències capaces d'articular un vincle afectiu entre el lector i la noció de resistència. D'aquesta manera, el lector es reconeix com una figura que s'incorporarà dintre d'una comunitat transhistòrica⁴.

1.2. El gènere com a constructor d'un imaginari europeu

En primer lloc, sembla obligat reflexionar sobre l'elecció genèrica a través de la qual l'autor aborda la representació de l'experiència. Així, pren especial rellevància la construcció d'un jo autoficcional transfigurat («Necesito pues un “yo” de la narración que se haya alimentado de mi vivencia pero que la supere, capaz de insertar en ella lo imaginario, la ficción» (Semprún, 1995: 181)) mitjançant el seu desdoblament en dues veus que, alhora que enuncia reiteradament la seva intenció de testimoniar un esdeveniment històric, reconeix el caràcter artefactual de la narració. Aquesta divisió en dues veus, reflecteix novament la interpretació de construcció de la memòria autobiogràfica de Maurice Halbwachs, segons la qual «el “yo” y su duración se sitúan en el punto de encuentro de dos series distintas y, en ocasiones, divergentes: la que se asocia a los aspectos vivos y materiales del recuerdo y la que reconstruye lo que únicamente forma parte del pasado» (Duvignaud, 2005: 12).

Es construeix així una veu narrativa que fluctua entre la representació dels fets amb un caràcter d'immediatesa (amb una vinculació afectiva més marcada, utilitzant el present) i l'assumpció d'una distància temporal-afectiva més gran (marcada estilísticament a través de l'ús del passat). Aquesta estratègia literària, relacionada amb la narrativa faulkeriana, a la qual s'al·ludeix directament a la novel·la i on «la memoria es lo que cuenta, lo que gobierna la acción profusa del relato, lo que lo hace avanzar...» (Semprún, 2007: 182) i unida a un llenguatge estilitzat capaç de transcendir l'experiència, reafirma aquesta idea de reelaboració del record.

D'aquesta manera, articulant literàriament la teoria sociològica de Halbwachs segons la qual «un acontecimiento no ocupa su lugar en la serie de hechos históricos hasta un tiempo después de producirse» (Halbwachs, 2005: 55), Semprún construeix un narrador que,

NOTES

4 | L'estratègia de Semprún coincideix en aquest punt amb l'afirmació de Hardt i Negri que assenyalen que la construcció d'una mitologia de la resistència és reflex de la capacitat organitzativa de la *multitud* com a subjectivitat política alhora que constitueix una estratègia necessària perquè aquesta sigui capaç de reconèixer-se (Hardt i Negri, 2005: 430).

malgrat partir d'una narració plena de marques de versemblança –l'ús constant de dates de caràcter històric, la inclusió de dades autobiogràfiques o el joc amb personatges reals– per a dotar-la d'un caràcter *objectiu*, de forma explícita reelabora el record i resignifica l'experiència en una estratègia retòrica que força el lector a qüestionar-se la «veracitat» del testimoni. L'enfrontament d'aquestes dues veus permet construir una lectura de superació de l'experiència històrica i ontològica que es veu també confirmada a través de l'estructura narrativa de l'obra. Així, en l'últim capítol, el mateix subjecte-autor es fa emblema de la superació de l'experiència dels camps (a la tornada a Buchenwald però també al final de la narració) i les noves generacions (representades pels néts de Semprún⁵ i per Cohn-Bendit) s'erigeixen com a receptors del testimoni i continuadores d'un futur polític europeu inspirat en la resistència i en els valors d'una tradició humanistes alhora que s'integren, com el mateix lector, dintre del mateix univers mític europeu.

En aquest sentit, la veu narrativa du a terme una lectura de l'experiència que pretén ser en realitat un reflex de la visió de Semprún del mateix present europeu i de l'essència constitutiva de la Unió Europea. Alhora aquesta ambigüitat genèrica reforça la noció subjectiva de l'esdeveniment i de la narració. Com a conseqüència, *La escritura o la vida* explicita el caràcter de constructe associat a la Història alhora que exemplifica l'exercici d'elaboració d'una «memòria autobiogràfica» i la «memòria històrica» (Halbwachs, 2005: 53). D'aquesta manera, el testimoni de Semprún s'allunya de l'intent de construcció d'una *veritat* històrica per a col·laborar a un projecte de memòria que construeixi un imaginari mític articulat al voltant dels afectes.

1.3. La data com a marc temporal de l'imaginari mític europeu

La construcció d'aquest imaginari es posa de manifest, en primer lloc, en la construcció d'un marc temporal del record. En aquest sentit, la «data» adquireix una rellevància singular en l'obra de Semprún. Així, la seva inclusió funciona, com ja havíem esmentat, com una estratègia de versemblança. D'altra banda, suposa una eina retòrica que permet la inclusió del lector en un marc temporal identificable i comú. La data suposa així un element clau a l'hora de representar una temporalitat que inclogui la vivència i l'experiència dins del discurs històric i articuli dialògicament la memòria col·lectiva amb l'autobiografia. D'aquesta manera, a la novel·la es representa un «jo» que assumeix la seva mateixa biografia com a marc temporal de la narració i, per tant, resignifica el valor de les dates (per exemple, el mes d'abril ja no es relaciona només amb l'alliberació de Buchenwald sinó també amb la proclamació de la II República Espanyola) alhora que equipara esdeveniments col·lectius amb dates de caràcter afectiu

NOTES

5 | En aquest sentit, Maurice Halbwachs (2004) reivindica a *La memoria colectiva*, el marc familiar i, en especial, la figura avis-néts, com a fonamental en la transmissió d'aquest *corrent de pensament*.

que construeixin aquest imaginari simbòlic europeu al voltant de l'humanisme. En aquest sentit, tant les seves obres literàries com en les assagístiques, Semprún proposa una construcció mítica de l'esdeveniment on la figura d'Elias Canetti pot vincular-se amb la de Bloch (perquè Canetti donava una conferència el mateix dia en que naixia aquest), o Baudelaire amb Halbwachs, el transsumpte del mateix Semprún, Buchenwald i la Batalla de Madrid (perquè Semprún i Halbwachs parlaven en els llits tronats d'un poema de Baudelaire el mateix dia de l'aniversari del començament de la Batalla de Madrid). Així, a través de processos associatius de la memòria⁶, s'està construint un marc mític temporal propi de l'humanisme resistent europeu on la Història s'equipara a l'esdeveniment i al qual l'autor incorpora la seva pròpia obra.

1.4. El camp com a origen

Tal i com assenyala Halbwachs, de la mateixa manera com el record adquireix la seva temporalitat en relació a uns marcs socials, també l'espai es converteix en un element fonamental per a l'elaboració d'una *comunitat afectiva*. Així, «todo lo que hace el grupo puede traducirse en términos espaciales, y el lugar que ocupa no es más que la reunión de todos los términos» (Halbwachs, 2005: 133). En aquest sentit, el camp de concentració es reivindica com una cruïlla espacial on conflueix la tradició idealista europea representada tant a les converses entre Goethe i Eckermann, dos segles enrere, com en els poetes, músics i filòsofs europeus evocats a les converses a les latrines o al voltant dels llits de Maurice Halbwachs, com en els propis actes de resistència duts a terme en la clandestinitat. La resignificació de l'espai, recolzat per l'estructura narrativa faulkeriana i la construcció d'un continu temporal, contribueix, d'aquesta manera, a construir una *memòria col·lectiva* que inclogui els camps en un espai mític originari que puguem identificar amb una pàtria. Així, el camp de Buchenwald (tan proper a Weimar, centre simbòlic de l'humanisme europeu i que, sota el domini totalitari de la RDA havia funcionat també com a camp de concentració (Semprún, 1994: 12)) es pren com a espai central simbòlic des del qual proposar una reconstrucció democràtica d'Europa que tingui el seu centre simbòlic en la reunificada Alemanya, únic país europeu que va patir la presència dels dos totalitarismes europeus. Tal com afirma Semprún

Mi propósito consiste en afirmar que las mismas experiencias políticas que hacen que la historia de Alemania sea una historia trágica, también pueden permitirle situarse en la vanguardia de una expansión democrática y universalista de la idea de Europa. Y el emplazamiento de Weimar podría

NOTES

6 | Aquest procés associatiu és una eina de construcció de l'evocació a tota l'obra com reflecteix Soto Fernández: «En virtud de ese proceso asociativo lo blanco vincula el bosque de hayas con la tormenta de nieve que cayó sobre París el 1 de mayo cuando desfilaban libertadores y deportados, al tiempo que esta imagen atrae a otra, también de nieve que reaparecerá en Ascona como una visión letal que hará fracasar sus intenciones literarias. El sueño de la nieve volvió quince años después, en su reclusión en 1962 en Concepción Bahamonde, cuando recobró la memoria escuchando los relatos de un compañero sobre Mauthausen; éstos exorcizaron su terror al recuerdo y lo dispusieron para "afrontar la muerte a través de la escritura". A la cadena de imágenes asociadas se une el simbolismo de las efemérides: también el 1 de mayo de 1964, nueve años después del desfile en París en el que la tormenta de nieve cayó sobre los liberados de los campos alemanes, vuelve este fantasma en el ejemplar blanco de caracteres de El Largo viaje, con el que Carlos Barral suple la edición española de la novela, que la censura impidió fuera imprimida para la entrega del Premio Formentor celebrada en Salzburgo. El principiante escritor interpretó, en aquella maqueta vacía de contenido, la tarea perpetua de renovar el interminable relato de su experiencia» (Soto Fernández, 1996: 184).

convertirse en el lugar simbólico de memoria y de futuro (2007: 326).

El camp és proposat, d'aquesta manera, com un símbol d'aquest ordenament de l'experiència i és articulad dialògicament amb la resta d'elements mítics per a construir una comunitat afectiva que confereixi a tots els europeus una memòria col·lectiva compartida. En aquest sentit, la novel·la de Semprún proposa superar les diferències nacionals en les construccions de memòria.

En aquest sentit, i atès que, tal com el propi Semprún va reconèixer en el seu discurs pel Premi de la Pau de Frankfurt, el llenguatge és la veritable pàtria de l'esperit humanista:

A fin de cuentas mi patria no es la lengua, ni la española ni la francesa: mi patria es el lenguaje. O sea, un espacio de comunicación social, de invención lingüística; una posibilidad de representación del universo, de modificarlo también, aunque sea mínima o marginalmente, por el lenguaje mismo (Semprún, 2004: 16).

Aquesta superació política tindrà la seva correspondència en l'intent d'establir una «literatura supranacional», superadora dels espais fronterers en incloure autors com César Vallejo (compartint, així, la proposada de Husserl de què *l'espiritualitat europea* supera els mateixos límits geogràfics d'Europa)⁷. D'altra banda, la inclusió d'autors vinculats a la tradició judeo-alemanya (Freud, Halbwachs, Levinas, Benjamin, Adorno o Celan) es converteix en una estratègia de recuperació d'una tradició que va intentar ser anul·lada pel nazisme i l'absència de la qual, com assenyala Semprún, suposa «una de las grandes lagunas en la construcción actual de Europa» (2006: 278).

1.5. La memòria de la resistència: la constitució d'una ètica de la resistència

La proposta de comunitat proposada per Semprún, com veiem, està estretament lligada a les nocions humanistes reivindicades per Husserl. Però, encara més, l'obra de Semprún estructura aquesta comunitat al voltant de la noció de resistència. En aquest sentit, *La escritura o la vida* intenta recuperar una experiència resignificada i transcendida en la qual es construeixi, més que una memòria dels propis camps, una memòria de la resistència. L'articulació d'aquesta noció amb diferents situacions biogràfiques i col·lectives acabarà per establir un vincle entre diferents esdeveniments històrics (la Guerra Civil espanyola, la Resistència francesa, els camps de concentració alemanys o el moviment democràtic Carta 77) i entre diferents subjectes o vivències biogràfiques (el propi transsumpte de Semprún amb Leon Blum, César Vallejo o el mateix Paul Celan)

NOTES

7 | «Los *dominios* ingleses, los Estados Unidos, etc., pertenecen claramente, en un sentido espiritual, a Europa» (Husserl, 1990: 328).

per arribar a proposar-se com a una essència en l'esdevenir europeu i vincular-se a l'*espiritualitat* europea reivindicada per Husserl.

En efecte, aquesta resignificació de l'experiència dels camps com a espai de resistència constitueix un motiu central a la novel·la, elaborat a través de diferents estratègies literàries tant de caràcter estructural (la novel·la comença presentant els «presos» com a llibertadors del camp), com a estilístic (la mateixa paraula «resistència» apareix en moltes ocasions a la novel·la associada a l'espai concentracionari i el llenguatge es reivindica com a eina a través de la qual transcendir l'experiència), com a simbòlic (a través de la mateixa resignificació espacial i temporal a través de l'escriptura que es presenta com una forma de resistència).

D'aquesta manera, la proposta de memòria de Semprún és capaç d'incorporar la veu de la resistència al diàleg de construcció històric del qual s'ha vist tradicionalment exclosa. Es construeix així un marc mític a través del qual unificar els diferents moviments de resistència i construir un motor ètic del subjecte i de la seva articulació comunitària, és a dir, la seva representació política. Més encara, incorporar la noció de resistència a l'espiritualitat europea, que es considera centre ideològic constitutiu de la UE, implica d'aquesta manera prendre la construcció política democràtica europea com un espai de resistència, cim de les aspiracions humanistes europees.

1.6. El llenguatge com a eina de resistència

Atenció especial mereix la reivindicació del llenguatge com a eina de resistència. Com ja hem vist, el llenguatge és un element fonamental en la construcció de significats a la novel·la de Jorge Semprún. D'aquesta manera, la capacitat de transcendir l'experiència ve donada a través de la sublimació en convertir-se en artefacte literari, la qual cosa expressa Semilla Durán com la *transfusió* del cos i la memòria del subjecte al cos i la memòria de l'escriptura⁸. Com es simbolitza després de la seva pèrdua del coneixement en «caure» del tramvia, només a través del llenguatge es pot restablir una lògica amb les objectes i, per tant, ser posseïdor d'un «jo». I aquest sembla ser, precisament, el propòsit de Jorge Semprún al llarg de la construcció de la novel·la: representar una realitat dels camps de concentració que sorgeixi de la transformació de la memòria a través del llenguatge i que assumeixi com un procés paral·lel al de l'assumpció d'una identitat personal i col·lectiva (europea). El llenguatge es converteix així en una eina que capacita la resistència en construir un ordre mític de la realitat i dels subjectes.

NOTES

8 | Vegeu Semilla-Durán (2004 i 2005).

1.7. L'home nou europeu

Perquè, efectivament, Buchenwald es converteix també en l'origen mitificador dels subjectes, partint, com assenyala Pla, del mateix procés de mitificació autobiogràfic dut a terme per Semprún en la seva obra literària (Pla, 2004: 54). Així, la novel·la de Semprún pretén incorporar el subjecte lector al procés de construcció d'aquest nou ciutadà europeu a través de la recuperació de figures individuals *exemplificants*, tant des de la seva obra literària com assagística (el propi transsumpte de Semprún, Maurice Halbwachs o Jean Patocka com a continuador (i màrtir) polític de les propostes de Husserl) i que representen l'«heroisme de la raó» capaç d'enfrontar-se a la disgregació europea (Semprún, 2006: 27'). En efecte, a *La escritura o la vida*, el lector s'enfronta a una estilització de l'experiència que col·labora en aquesta construcció mítica del camp dotant els personatges d'un caràcter heroic i tràgic («Todos nosotros, que íbamos a morir, habíamos escogido la fraternidad de esta muerte por amor a la libertad» (Semprún, 2007: 37)). Només en mostrar la mort evita Semprún la mitificació: les morts per disenteria de Halbwachs i Morales, d'un patetisme que contrasta amb l'heroïcitat amb la qual es representa la seva vida, només són transcendides per la voluntat i fraternitat dels individus que envolten els morts i pels versos, de Baudelaire en un cas i de Vallejo a l'altre, que adquireixen el caràcter d'una extremunció.

D'aquesta manera, una de les principals construccions del sentit resultants d'aquesta estratègia de resignificació superadora del record és la formulació d'un subjecte europeu que estigui incorporat a l'esperit fratern, humanista i resistent i per al qual l'experiència suposi només un obstacle (o, més aviat, una necessitat) per a la seva completa realització. En aquest sentit, la proposta de Husserl (en una reflexió molt pròpia del pensament modernista i d'avantguarda de l'època) ja identificava la formació de les nocions espirituals europees (i de les conseqüents produccions de comunitat) al voltant de la figura d'un *home nou* sorgit a la Guerra clàssica i que, a través de la idea, entraria en una *progressiva* construcció de la mateixa noció contemporània d'humanitat (Husserl, 1990: 332). El desdoblament en dues veus del transsumpte de Semprún i la superació transcendent a través del llenguatge (que és reivindicat com a una de les eines més importants de la resistència) permeten la representació d'un nou ciutadà europeu emergit dels camps de concentració.

1.8. El destí comú de l'Europa supranacional

De la mateixa manera com la vivència es presenta com a transformadora i regeneradora del subjecte, travessar l'experiència

dels camps suposa un pas que permet la configuració d'un sistema polític democràtic. En aquest sentit, Semprún vincula la seva tornada a Buchenwald amb el procés d'unificació alemanya i, així, en el procés de superació del subjecte s'equipara al procés de reconstrucció europeu. En aquest sentit, la conferència de Husserl, a través d'una terminologia darwinista aplicada a les organitzacions polítiques –posada de manifest, per exemple, en referir-se a la crisi europea com «la malaltia europea» (Husserl, 1990: 326) – i que construeix una idea de superació moral política que tindria el seu reflex en les diferents formes d'articular-se com a comunitat, uneix de forma indissoluble la noció d'una Europa supranacional amb la idea de progrés a nivell ontològic i històric. En aquest sentit, el text de Husserl reflecteix la creença en un destí comú europeu, idea a la qual col·labora la construcció literària de Semprún a través d'aquesta construcció superadora de l'experiència. Aquesta formulació utòpica adquirirà la seva representació a la UE.

En definitiva, la proposta literària de Jorge Semprún implica dotar d'un nou significat al testimoni i convertir-lo en un artefacte textual que sigui subjecte d'una nova pràctica política. El testimoni s'allunya així de la pretensió d'establir una *veritat* històrica i, per contra, s'afirma com una eina activa en els processos de construcció de memòria col·lectiva a través de l'articulació de les subjectivitats. Així, la intenció de Semprún supera el simple intent de rememoració per resignificar l'experiència concentracionària tant a nivell espaciotemporal com polític. *La escritura o la vida* articula per a fer-ho un imaginari mític capaç d'establir un marc afectiu comú que imbrui literatures i experiència i que reculli la noció d'«espiritualitat europea» proposada per Husserl. Tal com l'autor reivindica, els valors tradicionals humanistes que inclou aquesta espiritualitat (als quals Semprún incorpora el principi de *resistència*) han conformat un corrent de pensament capaç d'articular un projecte polític supranacional i democràtic erigit al voltant de la noció de progrés històric i ontològic i que té la seva representació a la Unió Europea. El testimoni de Semprún constitueix alhora un intent de col·laboració en la constitució d'aquesta comunitat afectiva europea mitjançant l'extensió de les seves fronteres com una reivindicació dels valors espirituals europeus i de l'experiència democràtica reflex de la reconstrucció política europea i emparada en la UE.

2. Abasts polítics i metodològics de l'anàlisi de *La escritura o la vida*

Com hem esmentat abans, la proposada ètico-política de Semprún suposa un intent de presentització de l'experiència a través de la inclusió del lector en una comunitat afectiva que comparteixi una sèrie de valors constitutius que permetin establir un vincle frater

superador de l'enfrontament entre europeus i que tingui la seva manifestació política en una Europa supranacional (representació constituïda per la UE). En aquest sentit, la novel·la proposaria una aproximació a l'experiència que li confereixi una categoria política alhora que retornarà a l'àmbit polític europeu una problemàtica que, com ja han advertit diversos autors⁹, s'està desplaçant discursivament cap als EUA. Sens dubte, *La escritura o la vida* constitueix una superació del discurs filosòfic en conjuminar (i, de fet, arrelar de tal manera que no existeix l'una sense l'altra) una resistència intel·lectual (que parteixi d'unes propostes ideològiques que combinen trets propis de la modernitat com el valor de la subjectivitat i l'individu) amb una proposta de resistència activa¹⁰ i textual. En aquest sentit, ens sembla molt interessant la proposta de conversió del propi testimoni en praxis de manera que l'acció teòrico-discursiva es vegi ratificada per l'acte d'escriptura sense abandonar, alhora, l'objectiu de transcendència espiritual. Més encara, ens sembla especialment interessant, tot i que conflictiva des del punt de vista polític¹¹, l'estratègia de construcció d'un marc mític a través del qual intentar reivindicar i incorporar al present el principi de resistència i construir un llenguatge comú que permeti conjuminar les seves diferents presentacions, objectiu que, tal i com proposen Hardt i Negri (2005: 76) constitueix un tasca d'estudi. Tanmateix, ens sembla que, malgrat això, *La escritura o la vida* proposa una lectura de l'experiència que ens incapacita per dur a terme una anàlisi del present polític europeu i col·labora amb un procés paralitzador de la memòria. En aquest sentit, ens sembla interessant intentar explorar l'abast polític i metodològic de la proposta de Semprún.

En primer lloc, alguns autors posen en dubte l'efectivitat dels mecanismes de construcció de memòria proposats per Halbwach (Huyssen, 2002: 23) en suggerir que, en proposar formacions de memòria estables, ignoren les transformacions en les relacions socials, la temporalitat, l'espai i la informació que ha portat l'era global. En aquest sentit, la proposta pràctica de Semprún, en ignorar el context històric-polític en l'elaboració discursiva, es manifestaria ineficaç.

2.1. La manca d'existència d'una zona gris: el «mal radical»

Però més enllà, si bé la construcció mítica de l'experiència permet, com hem vist, exercir un vincle afectiu amb el lector que li permeti reconèixer-se dintre d'una comunitat afectiva de la resistència, aquesta mateixa mitificació suposa, també, proposar una visió de

NOTES

9 | Consulteu-lo respecte Wieviorka (1998).¹³ | Me refiero aquí a Benjamin y las críticas vertidas por Celan en torno a su figura como intelectual comprometido incapaz de analizar el papel de la cultura germánica en la instauración de un sistema de pensamiento que permitiera los campos.

10 | En aquest sentit, el transumpt de Semprún afirma: «Sabía que estaban inmersos en el universo clandestino de la Resistencia. La verdadera, quiero decir, la única, en mi opinión: la armada» (Semprún, 2007: 189).

11 | Aquesta estratègia és usada, per exemple, per dur a terme una vinculació identitària entre l'Estat israelita i el judaisme. D'altra banda, aquesta eina és conflictiva quant al respecte per la veracitat de l'experiència. Més enllà, pot sustentar un discurs bel·licista, tal com advertia Todorov (2000). Advertim d'això més endavant en qüestionar la mateixa noció d'*espiritualitat europea*.

l'experiència molt allunyada del present i construir un subjecte de caràcter heroic que ignora al veritable subjecte dels camps.

La conseqüència és l'establiment d'una lectura dicotòmica de la realitat dels camps de concentració. Així, davant les mirades fraternes que hi havia entre els tots els interns de Buchenwald, s'enfronta la mirada freda i asèptica del guardià nazi, representant del «mal radical». Tal i com la mateixa novel·la manifesta, la narració explora el que el propi Malraux estableix com «la región crucial del alma donde el Mal absoluto se opone a la fraternidad» (Semprún, 1995: 69). El resultat és que no hi ha a la novel·la de Semprún la representació d'una *zona gris*¹², noció que ha generat importants reflexions al voltant del subjecte i les seves relacions amb la sobirania, qüestions aquestes que són ignorades per la novel·la de Semprún.

2.2. La continuïtat amb la tradició

Com a conseqüència, la proposta resignificadora de Semprún evita la realització d'una crítica al sistema de pensament previ als camps. Tot el contrari, Semprún construeix un projecte continuista que s'exemplifica majoritàriament en la reivindicació d'una filosofia i cultura humanistes. Si bé és cert que, en la seva elecció, Semprún construeix una comunitat idealitzada de la resistència, aquesta provoca que no hi hagi cap reflexió, com sí trobem en altres autors com Adorno, Kertész i Celan, sobre la responsabilitat del pensament europeu modern (fins i tot resistent¹³) en la constitució dels camps de concentració. Tot el contrari, la cultura (i principalment la literatura i la filosofia) s'enalteixen de tal manera que es constitueixen com a referents espirituals (així, la poesia ocupa el lloc del *kaddish* o l'extremunció).

D'altra banda, davant la proposta continuista de Semprún, es planteja la qüestió de la «impossibilitat» d'aquesta continuació atès que aquesta tradició filosòfica de la qual Semprún es fa ressò i que serà la conformadora discursiva d'aquesta espiritualitat europea està molt lligada a una tradició jueva (especialment alemanya) la representació europea es veu infinitament reduïda després de la II GM. En aquest sentit, l'estratègia de Semprún, presentitzar aquesta tradició a través de l'evocació, és clarament insuficient. El mateix Semprún reconeix la necessitat de pensar l'absència de la cultura jueva a Europa i intentar reincorporar-la a la tradició: «Cómo sustituir, cómo volver a incitar, cómo volver a absorber, a atraer la cultura judía para que fecunde una vez más la cultura europea?» (Semprún, 2006: 275).

NOTES

12 | Aquest terme, utilitzat per la crítica per a referir-se a la impossibilitat de dur a terme una mitificació o demonització moral dels protagonistes dels camps de concentració, està presa del títol del segon capítol de la novel·la *Los hundidos y los salvados* de Primo Levi.

13 | Em refereixo aquí a Benjamin i a les crítiques vessades per Celan al voltant de la seva figura com a intel·lectual compromès incapaç d'analitzar el paper de la cultura germànica a la instauració d'un sistema de pensament que permetés els camps.

2.3 La UE com a representant dels valors humanistes

Però, fonamentalment, si bé la resignificació de l'experiència es presenta com una mesura satisfactòria per a la construcció d'una figura de resistència com a vinculadora històrico-política europea, s'allunya per contra de l'anàlisi de les relacions entre sobirania i subjecte, impeding una reflexió de l'experiència dels camps que es desvinculi d'un discurs al voltant de la transformació (superadora en aquest cas) del subjecte i que contribueix a la desvinculació històrico-política de l'experiència (desvinculació que, sens dubte, està compensada en part a la novel·la a través de la inclusió d'un continu històric en relació a aquesta figura de la resistència) ahora que concedeix al testimoni una mena de *happy end* propi d'aquesta americanització de la memòria que esmentàvem abans. Aquesta estratègia de resignificació col·labora en la construcció d'una idea de progrés històric i ontològic que construeix un present desvinculat políticament del passat ahora que sustenta una noció (la de progrés i, amb ella, la de destí¹⁴) que, tal i com autors com Bauman o Levinas suggereixen, és essencialment civilitzadora i bèl·lica. En aquest sentit, ens sembla que el seu intent de protegir la democràcia de les acusacions totalitàries que poguessin debilitar-la, la lectura de *La escritura o la vida* proposa una lectura massa complaent amb el present europeu (i amb l'organització política de la UE que representa el seu projecte supranacional) ahora que vincula la UE a aquesta noció d'espiritualitat europea (incloent-hi la mateixa noció de resistència) idealitzant aquest projecte polític. En efecte, a la seva obra assagística, Semprún reincideix en la necessitat de protegir les democràcies contemporànies dels atacs que provenen de les posicions marxistes de l'esquerra i la intel·lectualitat europea. Sota la referència a l'assaig d'Orwel *El león y el unicornio*, Semprún defensa una construcció democràtica europea basada en la defensa de la «razón práctica democrática» (Semprún, 2006: 82). Coincideix en aquest sentit amb les afirmacions d'Amèry (que articula que els atacs infundats a les democràcies europees de feixites, reflecteixen una dèbil anàlisi política i debiliten les articulacions polítiques europees (Amèry: 2004).

D'una banda, tot i que és cert que la UE es funda a partir d'un acord entre els països europeus sostingut en criteris semblants als proposats per aquesta «espiritualitat europea» enunciatada per Semprún, es tenen en compte també, tal i com recullen els criteris de Copenhaguen¹⁵, supòsits econòmics que s'agrupen indissolublement a aquests principis espirituals de tal manera que els projecte europeu, a més de vincular-se a uns principis polítics inspirats en els principis humanistes i de la Il·lustració, constitueix també (i majoritàriament) l'articulació política que permet la instauració d'un sistema econòmic neoliberal a Europa. La vinculació d'ambdós criteris, polític i econòmic, significa aquest model econòmic com una noció essencial

NOTES

14 | L'espiritualitat europea implica una «teleologia a ella inmanente, que se hace en general cognoscible desde el punto de vista de la humanidad universal como la irrupción y el comienzo de la evolución de una nueva época de la humanidad, de la época de la humanidad que a partir de este momento no quiere ni puede vivir sino en la libre conformación de su existencia, de su vida histórica a partir de las ideas de la razón, en orden a tareas infinitas» (Husserl, 1990: 328).

15 | Hi ha tres criteris vinculants a l'ingrés a l'organització comú europea: el criteri polític (l'existència d'institucions estables que garanteixen la democràcia, l'Estat de dret, el respecte pels drets humans i el respecte i protecció de les minories), el criteri econòmic (l'existència d'una economia de mercat viable, així com la capacitat de fer front a la pressió competitiva i les forces del mercat dintre de la Unió) i el criteri del patrimoni comunitari (la capacitat per a assumir les obligacions que es deriven de l'adhesió, especialment acceptar els objectius de la unió política, econòmica i monetària).

d'Europa i inclou els valors del sistema capitalista dintre d'aquesta «espiritualitat europea». En efecte, el mateix Semprún reconeix a la seva obra assagística, aquesta articulació europea al voltant de nocions econòmiques però, tanmateix, les vincula a la subjacent espiritualitat democràtica i humanista (Semprún, 2006: 136).

No obstant això, aquesta relació ens força a qüestionar la compatibilitat d'ambdós principis i, per tant, la capacitat europea de garantir l'aplicació dels valors humanistes (i, en especial, la seva capacitat d'encarnar aquest esperit de la resistència proposat per Semprún) en la seva realització política. No es tracta, en aquest sentit, de desvirtuar la noció mateixa de democràcia vinculant-la als totalitarismes europeus sinó d'analitzar i denunciar, si cal, les aplicacions de sobirania d'aquesta i reconèixer les noves formes de corrupció política en les democràcies neoliberals europees.

2.4. La noció de «espiritualitat europea»

D'alta banda, ens sembla fonamental aturar-nos en la mateixa noció de «espiritualitat europea» proposada per Husserl i encunyada per Semprún per articular ideològicament el seu projecte polític. Tal i com expressa Husserl,

Hay en Europa algo singular, único, respecto de lo que todos los otros grupos humanos son también sensibles en cuanto algo que, independientemente de toda consideración de utilidad, se convierte para ellos, por grande que sea su voluntad indomable de autoconservación espiritual, en una incitación a europeizarse, en tanto que por nuestra parte, si tenemos una comprensión cabal de nosotros mismos, nunca optaremos, por ejemplo, por indianizarnos (Husserl, 1990: 329).

Aquesta afirmació manifesta no només una concepció «eurocèntrica» de la realitat (que, com exposen Hardt i Negri és essencialment contrarevolucionària ja que «el eurocentrismo nació como una reacción a la potencialidad de una igualdad humana recién descubierta; fue la contrarrevolución en una escala global» (2005: 96)) sinó, encara més, una relació amb l'altre en termes d'absoluta jerarquia ètica o espiritual que poden aparèixer sense dificultat com a sustentadores d'un criteri dicotòmic civilització/barbàrie, criteri potenciador dels fenòmens dels camps (Bauman, 2006)—i, com autors com Arendt (1982) afegeixen, sens dubte, també de l'Imperialisme previ—. Efectivament, en relació a la seva constitució en uns termes que es revelen com a excloents (per a Husserl, aquesta espiritualitat no és compartida per «los esquimales o los indios de las tiendas de campaña de las ferias anuales, ni los gitanos que vagabundean continuamente por Europa» (Husserl, 1990: 328)), la noció d'una Europa que sigui centre cultural i de pensament, posseïdora d'un destí històric continua en realitat un sistema ideològic expansionista

i imperialista. No hi ha dubte que *La escritura o la vida* proposa una relació amb l'altre que dissent notablement d'aquesta noció imperialista i, de fet, el mateix Semprún reconeix en la seva obra assagística la necessitat de construir una Europa caracteritzada per la inclusió de la diferència que es realitzi en el multilingüisme i en la inclusió de les tradicions àrab i hebraica o la inclusió dels països de l'Est d'Europa (Semprún, 2006:137).

En aquest sentit, el mateix Semprún reconstrueix la proposta de Husserl en un intent de superació. Tanmateix, ens sembla que cabria preguntar-se fins a quin punt la construcció simbòlica/ideològica d'Europa (i del seu projecte polític i econòmic, la Unió Europea) s'apropa o s'allunya d'aquesta postura i si és possible articular aquests mateixos principis humanistes a una construcció democràtica que pugui superar el local per a fer-se universal. Paral·lelament, tal i com assenyala Hyssen «resulta importante recordar que mientras los discursos de la memoria en cierto registro parecen ser globales, en el fondo siguen ligados a las historias de naciones y estados específicos» (Huyssen, 2002: 21). En aquest sentit, ens sembla que la mateixa concepció eurocèntrica i resistent sembla sustentar, en certa manera, certa manca de crítica amb el present i, més concretament, amb el projecte polític de la UE, i evita enfrontar-se a posicions més crítiques d'aquest.

2.5. Abasts polítics i metodològics

En aquest sentit, més encara quan compartim la proposta de resistència que es desprèn de l'obra de l'autor i la necessitat d'articular-la al voltant d'una comunitat, ens sembla que l'abast polític de la proposta de Semprún és relativament afectiu. Això és així en la mesura que *La escritura o la vida* resignifica l'experiència totalitària com una necessitat en el camí de progrés de la història política i ontològica europea, i manté així sense qüestionar certs aspectes conflictius del pensament sustentador de l'experiència dels camps tal i com una concepció eurocèntrica excloent que constitueix una otredad bàrbara o la idea de destí nacional (supranacional en aquest cas), alhora que manté una actitud complaent amb el present europeu i la seva organització política. Així, la visió indulgent de Semprún (la seva transformació del *final felix*) provoquen finalment una continuació d'una construcció de memòria *despresentalitzada*.

Tanmateix, l'anàlisi d'aquesta proposta política ens permet extraure la noció d'espiritualitat europea com una figura d'anàlisi que és rellevant en quant justificadora de la construcció comunitària europea i que es proposa com una articulació teòrica conflictiva. En aquest sentit, aquesta figura, en la seva articulació, ha de ser portadora de totes aquestes contradiccions i paradoxes. D'altra banda, l'anàlisi

de la proposta política de Semprún ens fa interrogar-nos sobre la possibilitat de dur a terme una veritable presentització de l'experiència que no identifiqui, i per tant qüestioni, al subjecte contemporani i a les democràcies europees alhora que explori sense deixar de tenir en compte les profundes diferències entre els diferents moments històrics, la continuïtat de les relacions entre sobirania i individu.

Bibliografía

- AMÉRY, J. (2004): *Más allá de la culpa y la expiación*, Valencia: Pre-textos.
- ARENDRT, H. (1982): *Los orígenes del totalitarismo 2. Imperialismo*, Madrid: Alianza Universal.
- BAUMAN, Z. (2006): *Modernidad y Holocausto*, Madrid: Sequitur.
- BENJAMIN, W. (2007): *Obras*, Madrid: Adaba, vol. II.
- DUVIGNAUD, J. (2004): «Prefacio» en Halbwachs, M., *La memoria colectiva*, Zaragoza: Prensas Universitarias de Zaragoza, 7-15.
- HALBWACHS, M. (2004): *La memoria colectiva*, Zaragoza: Prensas Universitarias de Zaragoza.
- HARDT, M. i NEGRI, A. (2005): *Imperio*, Barcelona: Paidós.
- HUSSERL, E. (1990): *La crisis de las ciencias europeas y la fenomenología trascendental*, Barcelona: Crítica.
- HUYSEN, A. (2002): *En busca del futuro perdido: cultura y memoria en tiempos de globalización*, México: Fondo de Cultura Económica .
- LOZANO AGUILAR, A. (2001): «De la Shoah al Holocausto. Spielberg, intérprete del exterminio de los judíos europeos», en Sánchez-Biosca, V. y Benet, V. (eds.), *Decir, contar, pensar la guerra*, Valencia: Universitat de Valencia Ediciones, 54-86.
- LOZANO AGUILAR, A. (2007): «De Ohrdruf a Auschwitz. Un imaginario para el mal», *Archivos*, 55, 58-78.
- PERIS, J. (2005): *La imposible voz. Memoria y representación de los campos de concentración en Chile: la posición del testigo*, Santiago de Chile: Cuarto Propio.
- PLA, Xavier (2004): «Jorge Semprún. La verdad literaria y la densidad transparente», *Quimera*, 238-239, 53-56.
- SÁNCHEZ-BIOSCA, V. (2001): «Representar lo irrepresentable. De los abusos de la retórica», en Sánchez-Biosca, V. i Benet, V. (eds.), *Decir, contar, pensar la guerra*, Valencia: Universitat de Valencia Ediciones, 53-70.
- SEMPRÚN, J. (1994): *Una tumba en las nubes. Discurso pronunciado con ocasión del Premio de la Paz*, Barcelona: Tusquets Editores.
- SEMPRÚN, J. (2006): *Pensar en Europa*, Barcelona: Tusquets.
- SEMPRÚN, J. (2007): *La escritura o la vida*, Barcelona: Tusquets Editores.
- SEMILLA-DURÁN, M. A. (2004): «Vivir, resistir, escribir. Entre testimonio y literatura», *Quimera*, 238-239, 36-43.
- SEMILLA-DURÁN, M. A. (2005): *Le masque et le masqué: Jorge Semprún et les abîmes de la mémoire*, Toulouse: Presses Universitaires du Mirall.
- SOTO FERNÁNDEZ, L. (1996): *La Autobiografía ficticia en Miguel de Unamuno, Carmen Martín Gaité y Jorge Semprún*, Madrid: Pliegos.
- TODOROV, T. (2000): *Los abusos de la memoria*, Barcelona: Paidós Asterisco.
- WIEVIORKA, A. (1998): *L'ère du témoin*, Paris: Hachette littératures.

ERRESISTENTZIA ESPIRITUA EBEKO PROIEKTU POLITIKOAREN ARTIKULATZAILE GISA. JORGE SEMPRUNEN *LA ESCRITURA O LA VIDAREN ANALISI BAT*

Ana García Díaz

Universidad de Jordania

alpargata99@gmail.com

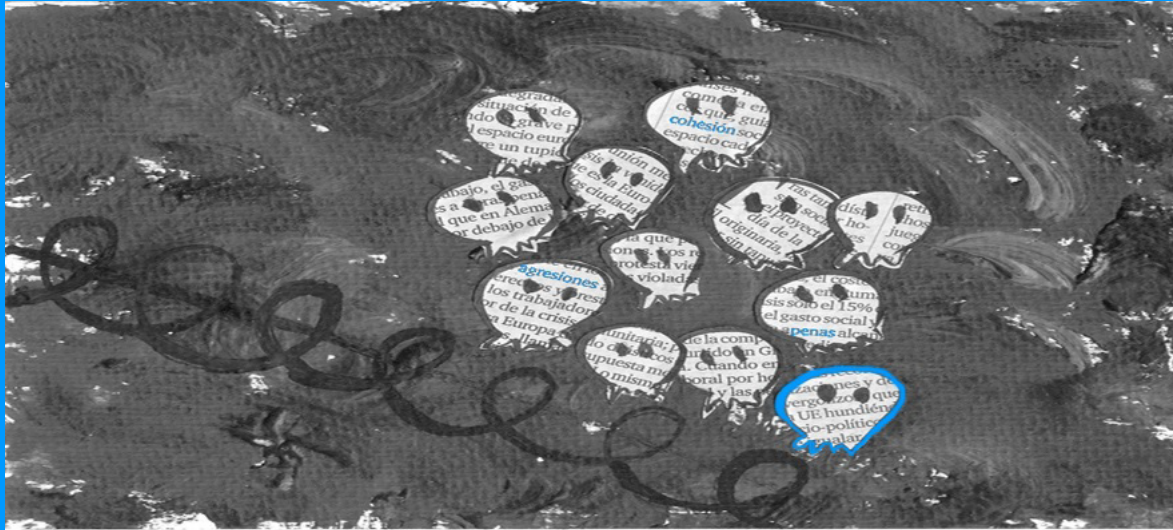
Aipatzeko gomendioa || GARCÍA DÍAZ, Ana (2011): "Erresistentzia espiritua EBeko proiektu politikoaren artikulatzaile gisa. Jorge Semprunen *La escritura o la vidaren analisi bat*" [artikulua linean], *452ºF. Literaturaren teoria eta literatura konparatua aldizkaria*, 5, 53-69, [Kontsulta data: dd/mm/aa], < <http://www.452f.com/index.php/eu/ana-garcia-diaz.html> >

Ilustrazioa || Mireia Martín

Itzulpena || Teresa Pradera

Artikulua || Jasota | Argitaratuta: 07/2011

Lizentzia || 3.0 Creative Commons lizentzia Aitortu - ez merkataritzarako - lan eratorririk gabe

Laburpena || Artikulu honetan, Jorge Semprúnen obran igar daitekeen memoria eraikitzeo prozesua aztertzen da, bere *La escritura o la vida* eleberria oinarri hartuta. Europar Batasunaren forma politiko pean gorpuztutako europartasun sentimendu baten oinarri den talde nortasunaren eraikuntzarekin duen harremana arakutzen da. Gure artikulua helburua Semprúnek identifikazio hori gauzatzeko erabiltzen dituen estrategia literarioak argitara ateratzea da, eta, aldi berean, identifikazioaren inplikazio politikoaren azterketa kritikoa egitea.

Gako hitzak || Jorge Semprún | *La escritura o la vida* | talde memoria | europartasuna | erresistentzia | hurkoen komunitatea

Abstract || This piece of work analyses the process of memory construction in the work of Jorge Semprún, focusing in his novel *Literature or Life*. In this article, we explore the connection between the building of a collective identity that could be used as the basis of an European spirituality represented in the political project of the European Union. Our article tries to disclose the literary strategies that Semprún uses to establish this identification while proposes a critical analysis of its political implications.

Keywords || Jorge Semprún | *Literature or Life* | collective memory | european identity | resistance | affective community.

0. Sarrera

Aldizkari honen laugarren alean proposatu genuen literatura konparatuaren, memoriaren inguruko produktu kulturalen, eta horiek norbanakoaren eta taldearen nortasunaren eraikuntzan duten eraginaren arteko lotura aztertzea. Horren helburua literatura testutik ateratzeko eta errealitatearekin lotzeko gai den literatura konparatuaren ikuspegi jakin bat bultzatzea zen; baina ez soilik hura aztertzeko tresna izateko asmoz, baizik eta errealitate hori eraldatzeko abiapuntu izateko gogoz. Hainbat autorek luze eta zabal ikertu duten «lekukotza-literatura» izenekoaren (gure monografikoaren laugarren alean ere Jaume Peris (2005) edo Jose Colmeirok heldu zioten gaiari, besteak beste) arazo nagusia da lekukotza eta memoria «historia ofiziala» idazteko erabili, eta askotan baita zenbait jarrera edo erabaki politiko zurrizko bide ere izan direla. Memoria gehiegikeria¹ horiek konparatibistok jarrera kritiko bat hartzera behartzen gaituzte. Ondorioz, ez dugu soilik narratzeko moduari buruz hausnartu behar; narrazioak identitate eta talde memoria bat eraikitzeke orduan dituen inplikazioak eta gaur egungo munduan dituen inplikazio politikoak ere kontuan hartzekoak dira.

Ikuspuntu hori abiapuntutzat hartuz ekingo diogu Jorge Semprún, eta, zehatzago, *La escritura o la vida* eleberriaren azterketari. Autorearen idazkera konplexua, narrazio historiko-literarioaren prozesuaren beraren inguruan garatu dena, eta kontzentrazio esparruen oroitzapenen sorrera eta horrek europar nortasunaren eraikuntzan duen eragin zuzena lotzen dituen. Diskurtsoaren egituraketa prozesuan txertatzen da, literaturaren irismen politikoa teorikoki eta praktikoki aztertzeko proposatuz, eta, aldi berean, lekukotzak eleberriarekiko, autobiografiarekiko, Historiarekiko eta Memoriarekiko dituen mugak zalantzak jarritz. Horrela, *La escritura o la vida* obrak bere egitura narratibotik azaleratzen du norbanakoaren eta taldearen arteko elkarrizketa. Era berean, diskurtso politikoei subjektibotasuna eranstea aldarrikatzen du, horretarako *egia* historikoaren kontzeptua baztertuz, eta talde memoria dinamikoki eta eztabaidaren bidez eraikitzea hobetsiz. Hala, talde bizipen bat hausnarketarako abiapuntu harturik, Semprún, norbanakoaren eta komunitatearen arteko loturaren adibide den lekukotza bat sortzen du. Honako bi kontzeptu hauek fusionatzen ditu testuan: «hurkoen komunitate»² deritzon kontzeptua (Halbwachs, 2005), zeinen mugak etengabe zabaldu nahi dituen literatura sortzeari jarraituz; eta «europartasun sentimendua», Edmund Husserl-ek 1935an ikertu zuena (Husserl, 1990)³. Bi kontzeptu horiek batuz, Semprún obrak «talde memoria» baten eraikuntza prozesuaren parte izan nahi du. Era berean, espazioari eta denborari esanahi berria ematea proposatzen du, Europak esperientzia traumatiko hori atzean utz dezan eta Husserlek proposatutako nazioez gaindiko

OHARRAK

1 | Ikus Todorov (2000).

2 | Eleberriak Europako humanismoarekin eta idealismoarekin jarraitzeko beharra aldarrikatzen du, eta horiek Europa politikoki egituratzeko lanetan erabili nahi ditu. Horren harira, Maurice Halbwachs presentziak (lekuko funtzio argia ere badauka presentzia horrek) balio ideologiko garrantzitsua hartzen du. Izan ere, pertsonaia hori eleberriaren (eta oroitzapenaren) narrazioaren ardatza izateaz gain, literatura lana bera eta diskurtsoaren proposamenak teorikoki azaltzen ditu. Maurice Halbwachsek bere *Memoria colectiva* (2004) lanean argi azaltzen du bizipenaren eta talde esperientziaren arteko harremana oroitzapena eratzeke. Halbwachs azterketen arabera, memoria prozesu dinamikoa da, non subjektuaren eta taldearen arteko harremanak etengabe esanahi eta gorputz berria ematen dien oroitzapenei. Beraz, oroitzapena gogora ekartzeko hurkoaren beharra dugun era berean, memoria eraikitzeke oroitzapenarekin sentimendu bidezko lotura behar dugu, eta lotura hori izango da «hurkoen komunitatea» josiko duena, talde memoria horren esanahia etengabe aldatuz eta berreraikiz, hau da, gaur egunera ekarriko duena. Norbanakoaren memoriak eta talde memoriak bat egin dezaketenekeo puntua «pentsamenduaren korrantea» izan daiteke. «Pentsamenduaren korrantea» hurkoen komunitate bat eraikiz transmiti daiteke belaunaldi batetik hurrerora, eta historiaren momentu batzuetan besteetan baino indar handiagoa eduki arren, beti izango da memoria eraikitzekeo prozesuaren parte (Halbwachs, 2004: 66).

proiektu politikoaren parte izan dadin (Europar Batasunaren Europa demokratikoa izango litzateke proiektuaren isla).

Gorago aurkeztutako printzipioetatik abiatuz, artikulua honetan bi helburu ditugu: alde batetik, lotura horiek eratzeke Semprúnek erabiltzen dituen tresnak aztertzea; eta bestetik, eraikuntza horren inplikazio politikoak kritikoki analizatzea.

1. Testigantza, jardun politiko gisa: Europar Batasunaren proiektu politikoaren aldarrikapena

Beraz, Semprúnek 1995an -Berlineko harresia erori eta sei urtera, Alemania europar komunitateari ireki zitzaionean- idatzitako testigantza Europaren egitura politikoaren defentsa ideologikoa da, esperientzia gainditzearen eta europarren anaitasunaren sinbolo. Izan ere, Semprúnek onartzen duen legez, Europar Batasuna Husserlek aldarrikatzen duen «europartasun sentimendu» horren garaipenaren isla da.

Algunos, posteriormente, comparando la época con esa utopía racional supranacional de una Europa inspirada por la razón y por el espíritu crítico, han puesto en evidencia el carácter aparentemente irrisorio de ese racionalismo abstracto y utópico, retórico. Y, sin embargo, esa razón democrática ha triunfado, y en la Europa actual, al margen de todos los problemas a los que han aludido quienes me han precedido, todos los problemas de la virulencia de los nacionalismos y de la disgregación de los imperios, resulta evidente que la idea capital que el anciano filósofo expresaba patéticamente en 1935 en Viena ha cobrado forma y ha cobrado cuerpo (Semprún, 2006: 261).

Hala, Semprúnen eleberria Europa modernoaren baieztapena da, anaitasunean eta humanismoaren baloreetan eraikitako, eta erresistentziaren espirituz betetako Europarena. Eleberriak *hurkoen komunitate* hori aldarrikatu eta haren mugak zabaldu nahi ditu Europak berezko duen *pentsamenduaren korrante* baten inguruan. Beraz, *talde memoria* europar bat sortzeko elkarlana dago, eta lan horretan eremuetako esperientziak esanahi berria hartuko luke, EB-a garai historiko hori gainditzearen eta ontologia europarraren emaitza gisa agertu araziz. Hori dela eta, bereziki interesgarria iruditzen zaigu *La escritura o la vida* lanaren azterketa egitea, gaur egun eraikitzen ari garen proiektu politiko europarra ikertzeko.

1.1 Europar imajinario komuna eraikitzea.

Eleberrian zehar, baliabide literarioek bi oinarrizko estrategia eraikitzeko balio dute: esperientziari esanahi berria emateko, eta oroitzapen mitiko bat eraikitzeko. Bi ideia horiek Europaren gaur egungo egoera politikoaren ikuspegi bat islatuko dute, eta, aldi berean, mito eta imajinario komun bat eraikiko dute, europartasun

OHARRAK

3 | *La crisi de la humanidad europea* saiakeran, Edmund Husserlek Europaren denbora eta espazio bidegurutzeari buruz hitz egiten zuen, nazioez gaindiko Europa bat eraikitzeko proiektua martxan jartzeko unea baitzen (Husserl, 1990: 332), edo, ez aprobetxatzekotan, totalitarismoei men egin beharko zitzaie, eta europarrak elkarrengandik urrunduko ziren. Husserlen hitzetan, Europa batzea posible zen herrialdeen arteko anaitasunari esker; tradizio historiko, filosofiko eta kultural komuna baitzuten, europartasun sentimenduaren oinarri (Husserl, 1990: 329). Hala, Husserlek idealetan oinarritutako tradizioa eraikitzen du, eta arrazoimen ilustratuaren printzipioak sentimendu horren oinarri teorikoa izango dira. Semprúnek berak ere ideia hori aldarrikatuko du hainbat saiakeratan (Semprún, 2006), eta eleberrian «pentsamenduaren korrante» gisa aurkeztuko du, zein, lekukotzarekin batera, berriro ere Europar Batasuna eraikitzeko elementu izango baita.

sentimendua gorpuzteko balioko duen hurkoen komunitate hori sortzeko estrategia bilakatuz. Eleberri honen bitartez, Semprúnek bere fikziozko *alter ego*-aren bizitza, errealtate historikoa eta Europako tradizio kulturala teilakatzen ditu. Hala, «mito edo alegoria historikoen tradizio erreferentzial» (Semprún, 2007: 198) bat sortzen laguntzen du, horren bidez Buchenwald kontzentrazio esparrua irudikatu ahal izateko. Semprúnen narrazio estrategiaren helburua da irudikatze horri erreferentziak ematea irakurlearen eta erresistentziaren kontzeptuaren artean lotura afektiboa sor dezaten. Era horretan, irakurleak bere burua komunitate transhistoriko⁴ baten parte bihurtuko den elementu gisa identifikatuko du.

1.2 Generoa, europar imajinarioaren eraikitzaile

Lehenik eta behin, beharrezkoa iruditzen zait autoreak esperientzia irudikatzeko erabili nahi izan duen generoari buruzko gogoeta egitea. Ondorioz, bereziki garrantzitsua da autoreak berak fikzioan eraiki duen ni eraldatu hori («Nire bizipenaz elikatu den “ni” bat behar dut narrazioan, baina bizipen horretatik haraindi joan dena; asmakeriak, fikzioa txertatzeko gai dena» (Semprún, 1995: 181)). Ni horrek bi ahots izango ditu; alde batetik behin eta berriro azpimarratuko du historiako gertakari bati buruzko lekukotza emateko asmoa, baina aldi berean narrazioa dela onartuko du. Bi ahotsetan zatitze horrek Maurice Halbwachsen memoria autobiografikoa eraikitzeari buruzko interpretazioa islatzen du: «”ni”-a eta haren iraupena bi serie ezberdin eta askotan dibergentetan kokatzen dira: oroitzapenen alderdi bizi eta materialekin loturikoa, eta iraganaren parte dena, baina berreraikitzen ez duena» (Duvignaud, 2005: 12).

Idazleak eraikitako ahots narratibo hori, beraz, gertaeraren berehalakotasunaren (orainaldiaren erabileraren bidez lotura afektibo nabarmenagoa islatzen duena) eta denbora/afektibitate tarte handiago baten (iraganaren erabileraren bidez) artean mugitzen da. Literatura estrategia hori Faulknerren narratibarekin loturik dago, nobelan aipatzen den moduan, non «memoria den garrantzitsuena, kontakizunaren ardatz den ekintza gidatzen duena, aurrera eginarazten duena...» (Semprún, 2007:182), eta horri bizipenaz haraindi doan hizkuntza estilizatua gehitzen zaio, oroitzapenaren berregitea berresten duena.

Hala, Semprúnek literaturaren bidez Halbwachsen teoria soziologikoa artikulatzen du, hau da, «gertaera batek ez duela historian bere lekua hartzen gertatu eta handik denbora tarte bat igaro arte» (Halbwachs, 2005: 55). Helburu horrekin, Semprúnek narratzaile bat eraikitzen du, egi itxura ematen dioten elementuz betetako narrazio batetik abiatzen dena (etengabe agertzen dira izaera historikodun datak eta informazio autobiografikoa, eta benetako pertsonaiekin jolasten

OHARRAK

4 | Puntu horretan, Semprúnen estrategia bat dator Hardtek eta Negrik esandakoarekin, hau da, erresistentziaren mitoa eraikitzea *jendetzak* elementu politiko gisa duen antolatze gaitasunaren isla dela, eta, aldi berean, beharrezko estrategia dela bere burua igartzeko gai izan dadin (Hardt eta Negri, 2005: 430).

du) istorioari kutsu *objektiboa* emateko; baina aldi beran, esplizituki berreraikitzen du oroitzapena, eta bizipenari esanahi berria ematen dio, irakurleari lekukotzaren «egiazkotasuna» zalantzan jarri arazten dion estrategia erretoriko baten bidez. Bi ahots horiek aurrez aurre egoteak bizipen historiko eta ontologikoa gainditu direla ulertzera eman dezake, eta idazlanaren egitura narratiboak gainditzearen ideia hori indartzen du. Beraz, azkeneko kapituluan, subjektu-autorea bera kontzentrazio esparruetako bizipena gainditzearen sinbolo bilakatzen da (Buchenwaldetik bueltatzen delako, baina baita narrazioa amaitzen delako ere), eta belaunaldi berriak (hau da, Semprúnen bilobak eta Cohn-Bendit) testigantzaren hartzaille gisa altxatzen dira, humanismoaren tradizioan eta erresistentzian oinarritutako Europaren etorkizun politikoaren jarraipena dira, eta aldi berean, irakurlea bera bezala, Europako mitoen unibertsoaren parte ere bai.

Bide horretatik, ahots narratiboak bizipena ulertzeko duen moduak Semprúnek gaur egungo Europari buruz duen ikuspegiaren, eta Europar Batasunaren funtsezko osagaiaren isla izan nahi du. Aldi berean, ambiguitasun generiko horrek gertaeraren eta narrazioaren subjektibotasuna azpimarratzen du. Ondorioz, *La escritura o la vida* lanak argiro aurkezten du Historiarekin loturik dagoen bitasun hori, eta, bidenabar, «memoria autobiografikoaren» eta «memoria historikoaren» etengabeko elkarriketaren bitartez «talde memoria» sortzeko jardunaren adibide da (Halbwachs, 2005: 53). Beraz, Semprúnen testigantzak ez du *egi* historikorik eraiki nahi, sentimendu komunenguan altxatzen den mitoen imajinarioa eraikiko duen memoria proiektu bat baizik.

1.3. Data, Europako mitoen imajinarioaren muga zehazteko elementu

Imajinario hori eraikitzeke lehenengo urratsa oroitzapena denboran kokatzea da. Prozesu horretan, «datak» garrantzia berezia bereganatzen du Semprúnen eleberrian. Izan ere, dataren erabilera horrek, gorago aipatu dugunez, istorioari egiazkotasuna emateko estrategia gisa funtzionatzen du. Bestalde, tresna erretorikoa ere bada, posible egiten baitu irakurlea denentzako ezaguna eta komuna den historiako momentu zehatz batean kokatzea. Hala, data giltzarria da bizipena eta esperientzia diskurtso historikoaren barnean kokatuko dituen eta talde memoria eta memoria autobiografikoa artikulatuko dituen denborazkotasun bat sortzeko. Gauzak horrela, nobelan aurkezten zaigun «ni» horren biografiak narrazioa denboran mugatzen du, eta, ondorioz, daten balioari esanahi berria ematen dio (esate baterako, apirila ez da bakarrik Buchenwald askatu zuteneko hilabetearekin lotuko, Espainiaren II. Errepublikaren aldarrikapenarekin ere lotuko da), eta aldi berean gertaera kolektiboak

sentimenduekin loturiko datekin erkatuko ditu, humanismoaren inguruan sinboloen imaginario europar hori eraikitzeko. Bide beretik, bai bere literatura lanetan eta bai bere saiakeretan, Semprúnek proposatzen duen gertakarien eraikuntza mitikoan Elias Canettiren figura Blochekin lot daiteke (Canetti hitzaldi bat ematen ari baitzen zen bigarrena jaio zen egunean bertan), edo Baudelaire Halbachsekin, Semprúnen nobelako ordezkorekin, Buchemwaldekin eta Madrileko Batailarekin (Semprún eta Halbachs Baudelaireren poema bati buruz hizketan ari ziren haien kamainetan Madrileko Bataila hasi zen egunaren urteurrenean). Hala, memoriaren⁶ lotura prozesuen bitartez, denboran mugarri mitiko bat eraikitzen ari gara, amorerik ematen ez duen humanismo europarrak berezko duena, non Historia gertaerarekin berdintzen den, eta autoreak bere lana gehitzen dion.

1.4. Esparrua jatorri

Halbwachsek azpimarratzen duen moduan, oroitzapena gertaera sozial batzuek inguratzen dutela denboran kokatzen den era berean, espazioa ere *hurkoen komunitate* bat sortzeko funtsezko elementua bilakatuko da. Hala, «taldeak egiten duen guztia espazioan koka daiteke, eta betetzen duen lekua elementu guztien batuketa baino ez da» (Halbwachs, 2005: 133). Haatik, kontzentrazio esparrua bidegurutze espazial baten gisan altxatzen da, eta bertan biltzen da Goethek eta Eckermannek bi mende lehenago izan zituzten elkarrizketetan, esparruko komunitetan edo Maurice Halbwachsen kamainaren inguruan gogora ekartzen zituzten poeta, musikari eta filosofo europarren ideietan nahiz klandestinitatean egindako erresistentzia ekintzetan gorpuzten den europako tradizio idealista guztia. Espazioari esanahi berria emateak (Faulknerren estiloko egitura narratiboaren laguntzaz) eta denboran eteten ez den jarraipen bat eraikitzeak, *talde memoria* eraikitzeko balioko du, non kontzentrazio esparruak aberriarekin lotuko dugun jatorrizko espazio mitiko horren barruan egongo diren. Era horretan, Buchenwaldeko eremua (Weimarretik, Alemaniako Errepublika Demokratikoaren agintaritzaren totalitarioaren pean kontzentrazio esparrua ere izan zen Europako humanismoaren erdigune sinbolikotik, oso hurbil (Semprún, 1994:12)) erdigune sinboliko bihurtuko da, bertatik Europa demokratikoki berreraikitzeko proposatzeko. Europa berri horren zentroa bat egindako Alemania izan beharko litzateke, hura baita Europako bi erregimen totalitarioak jasan zituen herrialde europar bakarra. Semprúnen hitzetan,

Mi propósito consiste en afirmar que las mismas experiencias políticas que hacen que la historia de Alemania sea una historia trágica, también pueden permitirle situarse en la vanguardia de una expansión democrática

OHARRAK

6 | Lotura prozesu hori gogora ekartzea eraikitzeko tresna bat da lan osoan zehar, Soto Fernándezek dioen moduan: «lotura prozesu horren arabera, kolore zuriak pagondoa maiatzaren 1ean Parisen egon zen elurtearekin lotzen du, askatzaileak eta erbesteratuak kaleetan zehar zebiltzala; eta irudi horrek beste bat gogorarazten digu, Ascona elurtuarena, bere asmo literarioak bertan behera gelditzea eragingo duen irudi hilgarria. Elurraren ametsa hamabost urte beranduago itzuli zen, 1962an, Concepción Bahamonden preso zegoela, kide bati Mathausenen bizitakoei buruzko istorioak entzutean memoria berreskuratu zuenean; horrek gogoratzeari zion beldurra galdu arazi zion, eta "idatziz heriotzari aurre egiteko" prestatu zuen. Elkarri loturiko irudien kateari efemerideen sinbolismoa gehitzen zaio: 1964eko maiatzaren 1ean, elurra alemaniar esparruetatik atera berri zirenen gainera erori zeneko Pariseko desfilea baino bederatzi urte beranduago, berriro ere agertzen zaigu zuriz jantzitako mamu hori *El Largo viaje* lanean, zein Carlos Barralek eleberriaren edizio espainiarra ordezkatzeko erabiliko duen, zentsura zela eta ezin izan baitzen Salzburgoko Formentor Sarirako argitaratu. Idazle hasiberriak edukirik gabeko maketa huts hartan bere esperientzia behin eta berriz berritzeko lan amaigabea interpretatu zuen» (Soto Fernández, 1996: 184).

y universalista de la idea de Europa. Y el emplazamiento de Weimar podría convertirse en el lugar simbólico de memoria y de futuro (2007: 326).

Horrela, esparrua bizipenaren ordenamendu gisa aurkezten da, eta gainerako elementu mitikoekin nahasten da hurkoen komunitate bat sortzeko, europar guztiek talde memoria komun bat izatea ahalbidetuko duena. Ideia hori ardatz hartuta, Semprúnek memoriaren eraikuntza prozesuan nazioen arteko desberdintasunak atzean uztea proposatzen du.

Beraz, Semprúnek Frankfurten Nobel Saria jasotzean eman zuen hitzaldian esan bezala, mintzaira da espirtu humanistaren benetako aberria:

A fin de cuentas mi patria no es la lengua, ni la española ni la francesa: mi patria es el lenguaje. O sea, un espacio de comunicación social, de invención lingüística; una posibilidad de representación del universo, de modificarlo también, aunque sea mínima o marginalmente, por el lenguaje mismo (Semprún, 2004: 16).

Politika kontuak gainditzearen ideia hori «nazioez gaindiko literatura» bat sortzeko nahian islatuko da, zeinek mugak hautsiko dituen César Vallejo bezalako autoreak barnean hartuz (Husserlek proposatutakoarekin bat egiten du horrek, hau da, *europar sentimenduak* Europako muga geografikoak gainditzen dituela)⁷. Bestalde, tradizio judutar-alemaniarrekin zerikusia duten autoreak (Freud, Halbwachs, Levinas, Benjamin, Adorno edo Celan) kontutan hartzea nazismoak ezabatu nahi izan zuen tradizio bat berreskuratzeko estrategia bat da, tradizio horren falta, «gaur egun Europaren eraikuntzak dituen hutsune handietako bat baita», Semprúnen hitzetan (2006: 278).

1.5 Erresistentziaren memoria: erresistentziaren etika bat eraikitzea

Ikusi dugunez, Semprúnek proposatzen duen komunitatearen ideiak lotura estua du Husserlek aldarrikatzen dituen kontzeptu humanistekin. Baina ez hori bakarrik, Semprúnen lanak komunitate hori erresistentziaren inguruan antolatzen du. Hala, *La escritura o la vida* eleberriak esanahi berria hartu duen eta gainditua izan den bizipen bat berreskuratu nahi du, haren bitartez esparruei buruzko oroitzapen bat baino zerbait gehiago eraikitzeko: erresistentziaren memoria. Kontzeptu hori gorpuzteko, hainbat egoera biografiko eta kolektibo erabiliko ditu autoreak, eta amaieran zenbait gertaera historiko (Espainiako Gerra Zibila, Frantziako Erresistentzia, alemaniako kontzentrazio esparruak edo 77 Karta mugimendu demokratikoa), pertsonaia eta bizipen biografiko (eleberriko Semprún bera Leon Blumekin, César Vallejorekin edo Paul Celanekin) lotuko ditu Europaren etorkizunaren oinarrietako bat bilakatzea

OHARRAK

7 | «Ingelesen *menpeko lurraldeak*, Estatu Batuak etab. Europarenak dira argi eta garbi, zentzu espiritualean» (Husserl, 1990: 328)

proposatzeraino, eta Husserlek aldarrikatzen duen *europartasun sentimenduarekin* bat egiteko.

Hain zuzen, bizitako esperientziari esanahi berria ematea eta esparruak erresistentzia gune gisa identifikatzea eleberriaren funtsezko helburuak dira, eta horretarako hainbat literatura estrategia erabiltzen dira; bai egiturarekin zerikusia daukatenak (eleberri hasieran «presoak» esparruaren askatzailetzat aurkezten dira), bai estiloarekin zerikusia daukatenak («erresistentzia» hitza bera behin baino gehiagotan agertzen da kontzentrazio esparruarekin lotuta, eta mintzaira esperientziaz haraindi joateko tresna gisa azaltzen da), eta bai sinboloekin zerikusia daukatenak (espazioari eta denborari esanahi berria ematen zaie, eta horretarako idazkera erresistentzia mota bat bezala erabiltzen da).

Beraz, Semprúnek memoriari buruz egiten duen proposamenak erresistentziaren ahotsa historiaren eraikuntzaren parte bihurtzen du, ordura arte baztertuta egona baitzen. Horrela, marko mitiko bat eraikitzen du, eta haren bitartez erresistentzia mugimendu guztiek bat egiten dute subjektuaren motore etikoa eraikitzeko eta politikaren bidez gizarteratzeko. Are gehiago, erresistentziaren kontzeptua europartasun sentimendura, hau da, EBa osatzen duen funts ideologikora gehitzeak inpliketzen du Europaren eraikuntza politikoa erresistentzia gune bezala ulertzea, helburu humanista europarren asmo gorena.

1.6 Mintzaira, erresistentziarako tresna

Arreta berezia merezi du mintzaira erresistentziarako tresna delako aldarrikapenak. Gorago ikusi dugunez, Jorge Semprúnen eleberrian mintzaira oinarritzko elementua da esanahiak sortzeko. Hala, esperientzia gainditzeko ahalmena haren sublimazioaren bidez lortzen da, tresna literario bihurtzen denean, edo, Semilla Duránek dioen legez, subjektuaren gorputza eta memoria idazkeraren gorputz eta memoriara *isurtzen denean*⁸. Tranbiatik «erori» eta konortea galtzen duenean islatzen den moduan, soilik mintzairaren bitartez sor daiteke objektuekiko logika bat, eta ondorioz «ni» bat eduki. Eta badirudi hori dela Jorge Semprúnen helburua eleberri guztian zehar: kontzentrazio esparruetako errealitatea irudikatzea, mintzairaren bidez memoria eraldatzeko nahia oinarri duena, eta aldi berean norbanakoaren eta taldearen identitatea (europarra) bereganatzea. Gauzak horrela, mintzaira erresistentzia posible egiten duen tresna bilakatzen da, errealitatearen eta subjektuen ordena mitiko bat eraikitzen baitu.

OHARRAK

8 | Ikus Semilla-Durán (2004 eta 2005).

1.7 Europako *gizaki berria*

Izan ere, Plak aipatzen duen moduan, Semprúnek bere literatura lanean garatzen duen mitifikazio prozesu autobiografikoa abiapuntu hartuta, Buchenwald bera ere subjektuen mitifikazioaren jatorri bihurtzen da (Pla, 2004: 54). Era horretan, Semprúnen eleberriak irakurlea Europako hiritar berri horren eraikuntzaren partaide izatea nahi du, *eredu* izango diren pertsonaiak berreskuratuz. Figura horiek Semprúnen eleberrietan nahiz saiakeretan agertzen dira (Semprúnen eleberriko ordezkoa, Maurice Halbwachs, edo Jean Patocka, Husserlen proposamenaren ondorengo (eta martiri) politikoa), eta Europako sakabanatzeari aurre egin diezaioketen «arrazoimenaren heroiak» ordezkatzeko dituzte (Semprún, 2006: 279). *La escritura o la vida* eleberrian, beraz, irakurleak bizipenaren estiluzio bat aurkituko du, pertsonaiei nortasun heroiko eta tragikoa emanez esparruaren mito komuna eraikitzen laguntzen duena («Guk, hiltzera gindoazen guztiok, askatasunari genion maitasuna zela eta impositu ziguten heriotzaren anaitasuna bizitzea erabaki genuen» Semprún, 2007: 37)). Heriotza erakusten duenean soilik saihesten du Semprúnek mitifikazioa: Halbwachsen eta Moralesen disenteriak eragindako heriotza patetikoak aurrez aurre jartzen dira haien bizitzak deskribatzean ikus daitekeen kemenarekin, eta hala hildakoen inguruko nahia eta anaitasuna, nola azken igurtzia diruditen Baudelaireren eta Vallejoren poemak baino ez dira gai heriotz erdiragarri horiek gainditzeko.

Hala, zentzuaren eraikuntzan, oroitzapena gainditzeko esanahi berria sortzearen estrategiaren ondorio nagusietako bat gizaki europarraren proposamena da. Europar horrek anaitasunean, humanismoan eta erresistentzian sinestuko du, eta harentzat bizipena gizaki oso izatera heltzeko oztopoa baino ez da (edo, hobeto esanda, beharra). Bide horretan, Husserlen proposamenak (garai hartako pentsamolde abangoardista eta modernistarekin oso bat zetorrenak) lotu egiten ditu europartasun sentimenduaren (eta horri jarraiki komunitateak sortzen dituen elementuen) eraikuntza eta Grezia klasikoan sortu zen *gizaki berriaren* kontzeptua, *ideiaren* bidez gizadia garaikidea *progresiboki* eraikiko lukeena (Husserl, 1990: 332). Semprúnen eleberriko bere ordezkoa bi ahotsetan bikoizteak eta mintzairaren bidez bizipena gainditzeak (hori da erresistentziaren tresna garrantzitsuenetariko bat) posible egiten du kontzentrazio esparruetatik sortu den Europako hiritar berria deskribatzea.

1.8 Nazioez gaindiko Europaren patu komuna

Bizipenak norbanakoa aldatzeko eta biziberritzeko balio duen era berean, esparruetako esperientzia sistema politiko demokratikoa

eraikitzeko pauso bat ere bada. Bide horretan, Semprúnek Buchenwaldera bueltatu zenekoa Alemaniaren bateratzearekin lotzen du; era horretan, norbanakoak bere burua gainditzeko prozesua Europaren berreraikitze prozesuarekin berdintzen du. Hala, Husserlen hitzaldiak behin-betiko lotzen ditu nazioez gaindiko Europa baten ideia eta garapen ontologikoaren eta historikoaren kontzeptua. Hitzaldi horretan, Darwinen terminologia erabiltzen du erakunde politikoei buruz hitz egiteko –horren adibide da Europako krisiari buruz hitz egitean «Europaren gaixotasuna» esapidea erabiltzea (Husserl, 1990: 326)- eta komunitate gisa antolatzeko era desberdinetan islatzen den moralki eta politikoki gainditzeko nahiaren ideia eraikitzen du.

Labur esanda, Jorge Semprúnen proposamen literarioak lekukotzari esanahi berria ematen dio, testuaren tresna bihurtu eta jardun politiko berri baten subjektu izateko. Era horretan, lekukotzak *egia* bat impositzeko nahiari ihes egiten dio, kontrako bidetik joan eta subjektibotasunak azaleratuz talde memoria bat eraikitzeko tresna aktibo bilakatuz. Beraz, Semprúnen helburua gogoratzeaz haratago joatea da, esparruan bizitako esperientziari esanahi berria emateko, hala espazioan eta denboran nola politikan. Helburu horrekin, *La escritura o la vida* lanak imajinario mitiko bat sortzen du, hurkoarenganako lotura komuna sortzeko gai dena, literatura eta esperientzia teilakatzen dituena eta Husserlek proposatutako «europartasun sentimenduaren» kontzeptua biltzen duena. Autoreak aldarrikatzen duen legez, sentimendu hori haien baitan hartzen duten tradizio humanistaren balioek (Semprúnek *erresistentzia* printzipioa gehitzen die balio horiei) historian eta ontologian aurrerapausoak eman behar direlako ustean oinarritzen den eta Europar Batasunaren ideian gorpuzten den nazioez gaindiko proiektu politiko eta demokratiko bat sor dezakeen pentsamenduaren korrante bat eratu dute. Semprúnen lekukotzak Europako hurkoen komunitate horren eraikuntzan parte hartu nahi du mugak zabalduz, eta zabaltze hori europartasun sentimenduaren balioen aldarrikapenaren eta EBean babesten den Europa politikoki berreraikitzeko prozesuaren esperientzia demokratikoaren isla dira.

2. *La escritura o la vida* lanaren analisiaren hedapen politiko eta metodologikoa

Jada azaldu dugunez, Semprúnen proposamen etiko-politikoak bizipena gaur egunera ekarri nahi du irakurlea hurkoen komunitate baten parte bihurtuz; komunitateak europarren arteko gatazkak gainditzeko anaitasun sentimendu bat sortzea ahalbidetuko duten eta EBak ordezkaturako nazioez gaindiko Europa bat ekarriko duten oinarritzko balio komun batzuk izango ditu. Horri ekinez, eleberriak proposatzen duen bizipena aztertzeko moduak kategoría politikoa

emango lioke esperientziari, eta, aldi berean, berriro jarriko luke mahai gainean European nahiko ahaztuta zegoen arazo bat, zein, hainbat autorek⁹ jada ohartarazi duten moduan, Estatu Batuetara eramaten ari den. Ezbairik gabe, *La escritura o la vida* diskurtso filosofoaz haraindi doa, bildu egiten baititu (edo hobe esanda, hain estu lotzen ditu ezen ezin baitira bata bestea gabe existitu) erresistentzia intelektuala (modernitatearen, subjektibotasunaren balioen eta norbanakoaren berezko elementuak biltzen dituzten proposamenetatik abiatuz) eta testuaren bidezko erresistentzia aktiboa¹⁰ egiteko proposamena. Horren harira, oso interesgarria deritzogu lekukotza bera praxis bihurtzearen proposamenari, era horretan idazkerak ekintza teoriko-diskurtsiboa berretsiko baitu, baina espirituaz haraindi joatearen helburua ahaztu gabe. Are gehiago, bereziki interesgarria iruditzen zaigu mito komun batzuk eraikitzeke estrategia (nahiz eta politika¹¹ arloan gatazkak sor ditzakeen), erresistentziaren ideia gaur egunera ekarri nahi duena eta mito horien irudikapen ezberdinak mintzaira komun baten bidez bateratu nahi dituen (hori da ikerketaren helburua, Hardten eta Negriren arabera (2005: 76)). Dena dela, gure ustez *La escritura o la vida* lanak bizipenari buruz egiten duen irakurketak ez digu uzten gaur egungo Europako egoera politikoa aztertzen, eta memoria paralizatzen laguntzen du. Beraz, interesgarri iritzi diogu Semprúnen proposamenaren hedapen politiko eta metodologikoa aztertzen saiatzeari.

Hasteko, autore batzuek zalantzan jarri dute Halbwachek proposatzen dituen memoria eraikitzeke mekanismoen eraginkortasuna (Huysen, 2002: 23), mekanismo horiek orotzitzapenak egonkorak direla proposatzen dutelako, eta, beraz, ez omen dituztelako globalizazioak giza harremanetan, denboran, espazioan eta informazioan eragin dituen aldaketak kontutan hartzen. Hala, Semprúnen proposamena ez da eraginkorra, diskurtsoa egituratzerakoan ez baitu testuinguru historiko-politikoa kontuan hartzen.

2.1 Gune gris baten falta: «gaizki absolutua»

Urrunago joanez gero, ikusiko dugu esperientziaren eraikuntza mitikoak irakurleari erresistentziaren hurkoen komunitate baten barne sentitzea ahalbidetuko dion lotura afektibo bat sortzeko balio duela; haatik, mitoen eraikuntza horrek bizipena orainalditik oso urrun kokatzen du denboran, eta esparruetako benetako subjektua isilarazten duen heroi bat eraikitzen du.

Horrek dakarren ondorioa da kontzentrazio esparruak era dikotomikoan ulertzea; hau da, Buchemwaldeko preso guztien artean anaitasun begiradak nagusi diren hein berean, zaindari naziak zuzentzen dizkien begiradak hotzak eta hutsak dira, hura baita

OHARRAK

9 | Kontsultatu Wiewiorka (1998).

10 | Semprúnen eleberriko pertsonaiak hala dio: «Banekien Erresistentziaren unibertso klandestinoan sartuta zeudela. Benetakoa, hau da, nire ustez, bakarra: armada» (Semprún, 2007: 189).

11 | Estrategia hori estatu israeldarraren eta judaismoaren arteko identitate lotura eratzeke erabili izan da, esate baterako. Bestalde, tresna horrek gatazkak sortzen ditu esperientziaren egiazkotasunari dagokionez. Are gehiago, Todorov (2000) ohartarazten zuenez, gerra-kutsuko diskurtsoa babes dezake. Aurrerago, *Europartasun sentimendua* zalantzan jartzen dugunean ohartzen gara horretaz.

«gaizki absolutuaren» irudia. Eleberriak berak adierazten duenez, narrazioak Malrauxek aipatutako «Gaizki absolutua eta anaitasuna aurrez aurre jartzen direneko arimaren bidegurutzea» (Semprún, 1995: 69) ikertzen du. Ondorioz, Semprúnen eleberrian ez dago *gune grisik*¹²; ez dira kontzeptu horrek hainbestetan eztabaidatu izan diren subjektuaren boterearen arteko harremani buruzko galderak kontuan hartzen.

2.2 Tradizioari jarraitzea

Ondorioz, Semprúnek proposatzen duen esanahi berri bat ematearen prozesu horri esker, ez dago esparruen aurreko pentsamoldeari buruzko kritikarik. Alderantziz, Semprúnen proiektuak jada existitzen zenari jarripena ematen dio, humanismoan oinarritutako filosofia eta kultura aldarrikatzen duenean adierazten den bezala. Semprúnek amore ematen ez duen komunitate idealizatu bat eraikitzen duen arren, komunitate horrek hausnarketa desagerrarazten du, nahiz eta beste autore askok, hala nola, Adornok, Kertészek edo Celanek ikertu duten zein den europar pentsamolde modernoaren erantzunkizuna (baita amore eman ez zutenena ere¹³) kontzentrazio esparruen eraikuntzan. Horren ordez, kultura (eta batez ere literatura eta filosofia) goraiatu egiten dira, erreferente espiritual izatera heldu arte (era horretan, poesiak *kaddish*-aren edo azken igurtziaren lekua hartzen du).

Bestalde, nahiz eta Semprúnek orain artekoarekin jarraitu nahi duen, jarraipen hori «ezinezkoa» ez ote den galde dezakegu, Semprúnek aipatzen duen eta europartasun sentimenduaren diskurtsoa eraikiko duen tradizio filosofiko hori oso lotuta dago tradizio juduarekin (batez ere, alemana), eta giza-talde horren presentzia izugarri gutxituko da II. Mundu Gerraren ondoren. Beraz, Semprúnen asmoa, hau da, tradizio hori gaur egunera ekartzea soilik aipamena eginez, ez da nahikoa. Semprúnek berak onartzen du juduen kultura Europatik desagertzeari buruz hausnartu beharra dagoela, eta berriro tradizioan txertatzen saiatu behar garela: «nola ordezkatu, nola piztu berriro, nola barneratu berriro, erakarri berriro juduen kultura beste behin ere europar kultura aberas dezan?»

2.3 Europar Batasuna, balio humanisten ordezkari

Baina, funtsean, bizipenari esanahi berria ematea Europa historikoki eta politikoki lotuko duen erresistentziaren irudi bat eraikitzeke erabilgarria izan daitekeen arren, autoreak ez du boterearen eta subjektuaren arteko harremana aztertzen, eta, ondorioz, galarazi egiten du subjektuak jasaten duen aldaketaren (esperientzia gainditzeak eragindakoa kasu honetan) inguruko diskurtsotik

OHARRAK

12 | Kritikak termino hori erabiltzen du kontzentrazio esparruetako protagonistak mitifikatzea edo gaizkiarekin berdintzea ezinezkoa dela azaltzeko, eta Primo Leviren *Los hundidos y los salvados* eleberriaren bigarren kapitulutik hartuta dago.

13 | Benjamini eta Celanek hari buruz egin zuen kritikari buruz ari naiz hemen. Celanek kritikatzeko Benjamin intelektual engaiatua dela, baina ez zela gai izan esparruak eraikitzea posible egin zuen pentsaera nagusitu zedin kultura germaniarrak izan zuen garrantzia aztertzeke.

aldentzen den esparruei buruzko hausnarketa bat egitea, zeinek esperientzia deboran eta politikoki bereizten duen, eta, aldi berean, lekukotzari *happy end* antzeko bat ematen dio, gorago aipatu dugun memoriaren amerikartzeak eragindakoa. Esanahi berria ematearen estrategia horrek historikoki eta politikoki aurrera egin denaren ideia bultzatzen du, iraganarekin lotura politikorik ez duen orainaldi bat eraikitzen duena, eta, aldi berean, Bauman edo Levinas bezalako autoreek dioten moduan, *zibilizazioa* eta gerra oinarri dituen kontzeptu bat (aurrerapenarena, eta, hortaz, patuarena¹⁴) akuilatzen du. Gure aburuz, autoreak demokrazia babestu nahi du hura ahul lezaketen salaketa totalitarioengandik, eta horren ondorioz, *La escritura o la vida* lanak gaur egungo Europaren egoera malgutasun handiegiz epaitzen du (bai eta nazioez gaindiko proiektuaren irudi den Europar Batasuna erakunde politikoa ere), eta, era berean, EBa europartasun sentimenduarekin lotzen du (erresistentzia kontzeptua ere gehitzen du), proiektu politiko idealizatuz. Izan ere, Semprúnen saiakeretan, autoreak behin eta berriz aipatzen du demokrazia garaikideak ezkerreko ideia marxistengandik eta Europako intelektualitatearengandik babesteko beharra. Orwellen *El león y el unicornio* saiakera oinarri hartuta, Semprúnek «arrazoimen praktikoa eta demokratikoa» defendatuko duen (Semprún, 2006: 82) Europa demokratikoa bat eraiki beharra proposatzen du. Ideia hori bat dator Amèryren baieztapenekin, nork esaten duen faxistek Europako demokraziei egindako erasoek azterketa politikoaren falta islatzen dutela, eta egitura politiko europarrak ahultzen dituztela (Amèry: 2004).

Egia da EBaren oinarrian Europako herrialdeen arteko akordio bat dagoela, Semprúnek aipatutako «europartasun sentimendu» horrek proposatzen dituen irizpideen antzekoak dituen. Hala ere, sentimendu horri atxikita doazen hainbat hipotesi ekonomiko ere kontuan hartzen dira, Copenhageko irizpideek¹⁵ biltzen duten eran. Beraz, proiektu europarrak, ilustrazioan eta humanismoaren printzipioetan oinarritutako printzipio politikoak izateaz gain, (neurri handi batean) Europan sistema ekonomiko neoliberala ezartzea ahalbidetuko duen bide politikoa ere bada. Bi irizpide horiek, politikoa eta ekonomikoa, uztartzeak eredu ekonomiko hori Europaren oinarritzko elementua dela esan nahi du, eta sistema kapitalistaren balioak «europartasun sentimenduaren» barnean sartzen ditu. Semprúnek berak, bere saiakeretan, onartu egiten du proiektu europarra kontzeptu ekonomikoen inguruan eraikita dagoela, baina, hala ere, atzean demokrazia eta humanismoa daudela dio (Semprún, 2006: 136).

Alabaina, harreman horrek bi printzio horiek bateragarriak ote diren, edo, bestela esanda, ea Europa balio humanistak bere proiektu politikoan aplikatzeko gai den (eta, batez ere, Semprúnek proposatutako amorerik ez ematearen ideia adierazteko gai den)

OHARRAK

14 | Europartasun sentimenduak «berezko teleologia bat du, zein gizadiaren ikuspuntutik uler daitekeen gizadiaren aro berri baten eboluzioaren agerpena eta hasiera gisa, momentu horretatik aurrera izaera eta historia aske eraikiz baino existituko ez den aro berria, arazoimenean oinarrituz ekintza amaiezinen zerrenda gauzatzeko» (Husserl, 1990: 328).

15 | Hiru irizpide daude Europako egitura komunen kide izatera heltzeko: irizpide politikoa (demokrazia bermatuko duten erakundeak egotea, zuzenbide Estatua, giza eskubideak errespetatzea, eta gutxiengoak errespetatzea eta babestea), irizpide ekonomikoa (funtzionatzen duen merkatuen ekonomia bat egotea eta Batasuneko lehiari eta merkatuen indarrei aurre egiteko ahalmena izatea), eta talde ondarearen irizpidea (Batasuneko kide izateak dakartzan betebeharrak onartzea, eta, batez ere, batasun politikoaren, ekonomikoaren eta monetaren batasunaren helburuak onartzea).

aztertzea behartzen gaitu. Helburua ez da demokraziaren ideiar bere balioa kentzea Europako erregimen totalitarioekin lotuz, baizik eta botere hori nola aplikatzen den aztertzea, eta, behar izanez gero, salatzea, bai eta Europako demokrazia neoliberaleretan ustelkeria politikoaren forma berriak aurkitzea ere.

2.4. «Europartasun sentimenduaren» kontzeptua

Bestalde, ezinbestekoa iruditzen zaigu Husserlek proposatutako «europartasun sentimendua» aztertzea, gero Semprúnek erabiliko zuena bere proiektu politikoa ideologikoki gorpuzteko. Husserlek dioen legez,

Hay en Europa algo singular, único, respecto de lo que todos los otros grupos humanos son también sensibles en cuanto algo que, independientemente de toda consideración de utilidad, se convierte para ellos, por grande que sea su voluntad indomable de autoconservación espiritual, en una incitación a europeizarse, en tanto que por nuestra parte, si tenemos una comprensión cabal de nosotros mismos, nunca optaremos, por ejemplo, por indianizarnos (Husserl, 1990: 329).

Baieztapen horrek ez du soilik errealitatea ulertzeko era «eurozentrikoa» islatzen (zein, Hardtek eta Negrik azaltzen dutenez, iraultzaren kontrakoa den, «eurozentrismoa, aurkitu berri zen gizakien arteko balizko berdintasunari emandako erantzun gisa jaio zen; kontrairaultza izan zen mundu mailan» (2005: 96)), bestearekiko harremanetan ierarkia etiko edo espiritual absolutua ere islatzen du, zeinek esparruetan gertatutako fenomenoak larriagotu ditzakeen, zibilizatua / basatia irizpide dikonomikoa babesten baititu (Bauman, 2006) –eta Arendt (1982) eta antzeko autoreek diotenez, aurretiko Imperialismoa ere larriagotu dezake-. Izan ere, gainerakoak kanpoan uzten dituen oinarrien ganean eraikita dagoen Europaren kontzeptu hori (Husserlen ustez, «ez eskimalek, ez urteroko azoketan haien dendetan biltzen diren indiarrek ez eta European zehar etengabe alde batetik bestera dabiltzan ijitoek» ere ez dute sentimendu hori partekatzen), kulturaren eta pentsaeraren erdigunea dena eta patu historiko bat duena, sistema ideologiko espantsionista eta inperialistaren jarraipena baino ez da. Zalantzarik gabe, *La escritura o la vida* lanak bestearekiko proposatzen duen harremana ez dator bat kontzeptu inperialistarekin; egiaz, Semprúnek berak, idatzi dituen saiakeretan, desberdina dena eleaniztasunean bilduko duen Europa bat eraikitzearen beharrari buruz hitz egiten du, eta tradizio arabiarra edo hebrearra barnean hartzeari eta Europako ekialdeko herrialdeak kontuan hartzeari garrantzia ematen dio (Semprún, 2006: 137).

Hala, Semprúnek Husserlen proposamena berreraiki egiten du, gainditzeko asmoz. Dena den, iruditzen zaigu badagoela zalantzan jartzea ea Europa sinbolikoki eta ideologikoki (bai eta politikoki eta

ekonomiko, Europar Batasunaren bitartez) eraikitzea zer puntutaraino hurbiltzen edo urruntzen den jarrera horretatik, eta ea posible den printzipio humanista horiek tokian tokikoaz haraindi, unibertsaltasuna biltzen duen demokrazia bat eraikitzeko erabiltzea. Aldi berean, Huysenek dioen moduan, «garrantzitsua da gogoratzea memoriari buruzko diskurtsoek zenbait erregistrotan globalak diruditen arren, funtsean nazio edo estatu baten historiari loturik jarraitzen dutela» (Huysen, 2002: 21). Beraz, iruditzen zaigu erresistentziaren ideiak eta ideia eurozentrikoak ez duela gaur egungo egoera, edo, zehatzago esateko, Europar Batasunaren proiektu politikoa zorrotasun nahikoz kritikatzeko, eta jarrera kritikoa hartzea saihesten du.

2.5 Hedadura politiko eta metodologikoa

Bide horretan, nahiz eta autorearen lanean aurki dezakegun erresistentziaren ideiarekin, eta erresistentzia hori komunitate baten inguruan eraikitzearen proposamenarekin bat gatozen, Semprúnen proposamenak politika mailan izan dezakeen eragina erlatiboki eraginkorra dela uste dugu: *La escritura o la vida* eleberrian, totalitarismo pean bizitako esperientziari esanahi berria ematen zaio, eta Europak politikoki eta ontologikoki aurrera egiteko *beharrezko* elementu bat da. Ondorioz, ez ditu zalantzan jartzen esparruetako bizipenari buruzko hainbat elementu gatazkatsu, hala nola, gainerakoak basatitzat hartu eta baztertzen dituen pentsamolde eurozentrikoa, edo patu nazionalaren (kasu honetan, nazioez gaindiko patuaren) ideia; eta, aldi beran, ez du gaur egungo Europa eta haren egitura politikoa behar bezain gogor epaitzen. Beraz, Semprúnen ikuspuntu baikorrak (amaiera zoriontsua bihurtzen du) *orainalditik urrun dagoen* memoria bat eraikitzen jarraitzea eragiten du.

Dena dela, proposamen politiko hori aztertzeak posible egiten du europartasun sentimendua azterketarako elementu gisa erabiltzea, sentimendu hori garrantzitsua baita europar komunitatearen eraikuntza justifikatzeko, eta proposatzen duen teoriak eztabaida piztu baitezake. Hala, elementu horren egiturak kontraesan eta paradoxa guzti horiek bildu beharko ditu bere baitan. Bestalde, Semprúnen proposamen politikoari buruz hausnartzeak pentsarazten digu ea benetan posible den esperientzia gaur egunera ekartzea, baina hala subjektu garaikidea nola Europako demokraziak harekin identifikatu gabe, eta, beraz, zalantzan jarri gabe; eta, aldi berean, boterearen eta norbanakoaren arteko harremanak aztertzea, momentu historikoen arteko desberdintasun sakonak ahaztu gabe.

Bibliografía

- AMÉRY, J. (2004): *Más allá de la culpa y la expiación*, Valentzia: Pre-textos.
- ARENDT, H. (1982): *Los orígenes del totalitarismo 2. Imperialismo*, Madril: Alianza Universal.
- BAUMAN, Z. (2006): *Modernidad y Holocausto*, Madril: Sequitur.
- BENJAMIN, W. (2007): *Obras*, Madril: Adaba, vol. II.
- DUVIGNAUD, J. (2004): «Prefacio» en Halbwachs, M., *La memoria colectiva*, Zaragoza: Pressas Universitarias de Zaragoza, 7-15.
- HALBWACHS, M. (2004): *La memoria colectiva*, Zaragoza: Pressas Universitarias de Zaragoza.
- HARDT, M. i NEGRI, A. (2005): *Imperio*, Bartzelona: Paidós.
- HUSSERL, E. (1990): *La crisis de las ciencias europeas y la fenomenología trascendental*, Bartzelona: Crítica.
- HUYSSSEN, A. (2002): *En busca del futuro perdido: cultura y memoria en tiempos de globalización*, Mexico: Fondo de Cultura Económica .
- LOZANO AGUILAR, A. (2001): «De la Shoah al Holocausto. Spielberg, intérprete del exterminio de los judíos europeos», en Sánchez-Biosca, V. y Benet, V. (eds.), *Decir, contar, pensar la guerra*, Valentzia: Universitat de Valencia Ediciones, 54-86.
- LOZANO AGUILAR, A. (2007): «De Ohrdruf a Auschwitz. Un imaginario para el mal», *Archivos*, 55, 58-78.
- PERIS, J. (2005): *La imposible voz. Memoria y representación de los campos de concentración en Chile: la posición del testigo*, Santiago: Cuarto Propio.
- PLA, Xavier (2004): «Jorge Semprún. La verdad literaria y la densidad transparente», *Quimera*, 238-239, 53-56.
- SÁNCHEZ-BIOSCA, V. (2001): «Representar lo irrepresentable. De los abusos de la retórica», en Sánchez-Biosca, V. y Benet, V. (eds.), *Decir, contar, pensar la guerra*, Valentzia: Universitat de Valencia Ediciones, 53-70.
- SEMPRÚN, J. (1994): *Una tumba en las nubes. Discurso pronunciado con ocasión del Premio de la Paz*, Bartzelona: Tusquets Editores.
- SEMPRÚN, J. (2006): *Pensar en Europa*, Bartzelona: Tusquets.
- SEMPRÚN, J. (2007): *La escritura o la vida*, Barcelona: Tusquets Editores.
- SEMILLA-DURÁN, M. A. (2004): «Vivir, resistir, escribir. Entre testimonio y literatura», *Quimera*, 238-239, 36-43.
- SEMILLA-DURÁN, M. A. (2005): *Le masque et le masqué: Jorge Semprún et les abîmes de la memoire*, Toulouse: Presses Universitaires du Mirall.
- SOTO FERNÁNDEZ, L. (1996): *La Autobiografía ficticia en Miguel de Unamuno*, Carmen Martín Gaité y Jorge Semprún, Madrid: Pliegos.
- TODOROV, T. (2000): *Los abusos de la memoria*, Bartzelona: Paidós Asterisco.
- WIEVIORKA, A. (1998): *L'ère du témoin*, Paris: Hachette littératures.